

éltek, holott több századdal előttök a Duna mentében lakó barbár népek hazánkban már vertek pénzt, a mint ezt a Celta nevű Ajuntamarus, Biatec, Nonnos e történelmileg ismeretlen királyok pénzeiből tudjuk, ismeretes t. i. hogy ezek a macedoniai királyi pénzeket utánozák.

Az avaroknál tehát virágzott a kovács és ötvös ipar, ezekhez adhatjuk még a szijgyártó és szabó mesterséget, de mind ezek nem gyakoroltattak foglyok s byzantinusok által, mert e művek-nem mutatnak mindig byzancezi mintákra s motívumokra, mind a mellett, hogy külön sztil nem fejlődött ki köztök; byzancezi ékszerek utánóztattak ugyan sokszor, de sokkal durvább modorban mint minők az eredetiek, a legszebb ékszerek pedig azok, melyeknek sztilja más barbár nemzetnél vette eredetét, hol arany vagy ezüstrekeszben gránátok vagy vörös üvegdarabok illesztettek be.

Egészben véve tehát az Avarok civilizációja igen alacsony turáni fokon állt, a mi ismét egészen természetes, mert ők sem keveredtek össze a szomszéd legyőzött népekkel, s a köztök lakó arya fajú alattvalóikkal, a tapasztalás pedig bizonyítja, hogy a turáni népek csak akkor emelkednek magasabb álláspontra, ha el nem szigetelik magokat az idegen, jelesen az arya befolyásoktól. Szent István királyunk nem csekély dicsősége az előrelátás, melylyel ezen elvet felismerte, s az olaszok s németek bevándorlását előmozdította, mi által a magyar vér folytonosan felfrissítettett adoptio s bevándorlás által oly annyira, hogy nemzetünkben a nyelven kívül alig maradt meg turáni jelleg. Reánk tehát késő utódokra egy egészen másféle kötelesség nehezedik, tudniillik örködni nehogy az idegen befolyások hullámai nemzeti tulajdonunkat, nyelvünk tisztaságát elsodorják, nehogy a civilizatio áldását nemzetiségünk felolvadásának árán vásároljuk meg. Az elidegenülés ellen viselt harcban a Magyar Akadémiának jutott az előrs szerepe, ennek eddig emberül megfelelt, s nem kételkedem, hogy ezentúl is szakadatlanul meg fog felelni.

FELSŐBÜKI

NAGY PÁL

EMLÉKEZETE.

TÓTH LŐRINCZ

R. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1874. január 26-iki ülésén.)

BUDAPEST,

AZ EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKEZELÉS KIADÁSA.

(Hoffmann és Molnár.)

1874.

FELSŐBÜKI NAGY PÁL EMLÉKEZETE.

(Olvastatott a Magy. Tudom. Akadémia 1874. január 26-ki ülésén.)

Közel egy százada, — mert már a folyó évtized hetedik évében lesz kereken száz esztendeje, hogy fajunkban egy nagy államférfi, s nagy szónok született, kinek fényét az élete alkonyát elborító gyanúsítások soha el nem homályosíthatják; — s maholnap tizenhat éve már, hogy e jeles szellem porhüvelyé a felsőbüki egyszerű sírban nyugszik, s e sírma már-már a hálátlan feledékenység fátyola ereszkedik, míg sok nagyhangú szellemi törpének, sok mondva csinált álnagyságnak diadalmi szekerét ujongva húzza a dicsőítés temploma felé az ingó kegyü sokaság.

E valóban jeles és kitünő ember, minden netaláni tévedései mellett, nem csak neve szerint volt Nagy; ő csakugyan nagy volt fényes tehetségei s hazafiúi érdemei által, s a magas homlokot kerítő babérokoszorúnak, melyet arról a hálátlanság fekete keze soha le nem téphet, minden egyes levele egy-egy érdemet képvisel, melyet ő a veszélyben forgó, már-már haldokló s leginkább csak néhány híven áldozó magyar író által melengetett nemzetiség s nyelv védelmében, s a hazát lakó népmilliók nyomorának enyhítésére irányzott bölcs és szent törekvésében, óriási akadályokkal küzdve, hősiesség bátorsággal s nem lankadó kitartással gyűjtött hervadhatlan füzérbe, több mint három évtizeden keresztül.

Sejteni fogja mindenki, a ki hazánk újabb történetét csak némileg ismeri, hogy felsőbüki Nagy Pálról, a folyó század első négy tizedében tartott országgyűlések ezen első rendű szónokáról, időnként vezéréről, — az utóbbi korban,

midőn az eszmék s irányok lényegesen változtak, változni nem akarása miatt sokat rágalmazott bajnokról szólok; ezen — szerintem »félelem és szenny nélküli lovagról«, kit Berzsenyi gyönyörű ódája, lelkünkben örökké viszhangzó szavakkal halhatatlanított, s a ki, daczára a divatos vezérszavakat követő s az uralkodó szenvedélyek által ragadott tömegek könnyen ingó kegyének, mely tőle, a mindig következetestől, a soha sem kaczerkodótól, közpályája végén mármár egészen elfordult, említett nagy lyricusunk szavaival élve, mint valóban derék

»nem fél az idők mohától,
»A koporsóból kitör, és eget kér,
»S érdemét a jók, nemesek s jövőndő
»Századok áldják.«

Nagy Pál nem volt tudós, nem volt író, nem is áll ez intézet nagyobb mérvű alapítói közt, — ő a magyar akadémia igazgató-tanácsának, azonnal ennek megszületésekor, azért választatott tagjává, mert a magyar nyelv s nemzetiség ügyében senkinek sincs több törvényhozói érdeme, senki sem harczolt több erélyvel s kitartással e szent zászló alatt, mint épen ő; — ő, a ki e század első tizedeiben, midőn »e föld letapodva hódolt«, midőn a bátrak száma oly igen csekély volt, bátor szót mert emelni az urakodó hatalmak s megrögzött előítéletek ellen, ki az elkorcsulás e gyáva korában, Berzsenyi szerint, mint »egy ör-Cátó feddte a világot«, s mélyen látó bölcsességében először mondta ki az azóta annyiszor ismételt vezér-igét, hogy elnyomott alkotmány helyébe, órák alatt lehet újat s talán jobbat teremteni, de megölt, megsemmisült nemzetiséget feltámasztani soha sem lehet többé.

Hosszú, nagy részben aggodalom- és szenvedésteljes évek peregték le azóta az örökkévalóság tengerébe; — a sötét borút napfényes derű váltotta fel ismét hazánk egén; s annyi éj és korány változatos fel- és letünezései után csak most teljesíti a magyar akadémia régi kegyeletes kötelességét, midőn a hős már közel 16 év óta pihen koszorútlan sírjában, hogy dicső emlékezetének egy rövid órát szenteljen; és nekem jutott a megtisztelő szerencse osztályom részéről, hogy bemohosodott sírjára letegyem az akadémia kegyeleté-

nek, hálájának szerény koszorúját. Szolgáljanak némi menteségül a közbejött nehéz idők, a múlt romjainak elhordásában s a jelennek halaszthatatlan alkotásai körül fáradozó folytonos mozgalom, s a munkateher, mely mindnyájunk izmait kisebb-nagyobb mértékben igénybe vevé s vállait terhelé. Jobb későn, mint soha!

Nagy Pál életirása 1807-től kezdve, azon korszakon keresztül, mely a nemzeti ébredés korának nevezhető, s melynek történetét Horváth Mihály tisztelt társunk s osztályelődünk szabad és ékes tolla a »Huszonöt év történetében« írta meg, egész 1840-ig együtt jár s összeolvad Magyarország s a magyar országgyűlések történetével. A ki az ő nyilvános életének történetét híven és oly részletesen adná, mint azt ezúttal a részemre kiszabott idő rövidege nem engedi; adná egyszermind hazánk közéletének képét is ezen ébredő korban, és ismét, a ki Magyarország jelen százada első négy tizedének rajzát írja, minden lépten-nyomon Nagy Pál hatalmas alakjával találkozik. — Most azonban nem lévén időm s nem is lévén kitérőt e kornak kimerítő történetét adni, e tekintetben az országgyűlési naplókra s a történelmi művekre utalva, a nagy eseményeket, melyek közt élt, s melyeknek egyik főtenyezője volt, csak futólag érintetem, s inkább csak hősünk jellemzésére szoritkozom, és különösen itt, e tudomány- s nyelvmívelő intézet kebelében, főleg csak azon részét, hangsúlyozom magas hazafiúi érdemeinek, mely a magyar nyelv s nemzetiség ügyére vonatkozik, s csak mellékesen, mint egyéniségének szintén egyik fő jellemvonását s alkotórészét emelem ki ama meleg buzgalmat s hősiesség küzdelmet melyet annak idejében az alkotmányos jogok védelmében egy mostoha — s hazánk függetlensége végső nyomainak is eltörülésére törekvő kormányval szemközt, s a magyar hazát lakó jogtalan páriák millióinak jobblétre emelése s terheiknek enyhítése és a néposztályok egymáshoz közelítése, s ezáltal a nemzet erősítése érdekében, a csökönyös kasztszelleme ellenében kifejtett.

Nagy Pál 1777-ben szeptember 28-kán született Fertő-Sz.-Miklóson, Sopronmegye egyik előkelő nemes családjából, mely a családi hagyomány szerint az Erdélyből menekült és

Sopronmegyében megtelepült Barcsay Istvántól származik, s az 1616-ban élt s II. Mátyás királytól új nemeslevelet nyert Nagy Benedektől, mint ismert törzsétől kezdve, s Vas- és Somogy megyékbe is átszármazva, igen sok jeles férfit adott a hazának, s nem csak Sopronmegyében viselt első rendű hivatalokat, hol felsőbüki ősi fészke feküdt, hanem magasb országos hivatalok polczára is emelkedett. — Mint a Nagy Pál részére Ferencz császár és apostoli király által 1843-dik évi ápril 20-dikán kiállított királyi adománylevélből, melyben neki a Sopronmegyében fekvő csepreghi Tallián-Kéryféle részjóság ősei és saját érdemei jutalmául ajándékozott, s a Nagy Iván által gyűjtött adatokból látjuk, *István* már a tizenhetedik század végén (1689.) sopronmegyei alispán, majd aransarkantyús vitéz, kir. tanácsos, s országbirói, azután nádori ítélőmester, alnádor s a kir. személynöki hivatal helyettese, 1708-ban Vas-, 1712-től 1715-ig Sopronmegye országgyűlési követe, az 1715-diki országgyűlés 10-dik czikke szerint az úgynevezett neoaquistica-commissio tagja, ugyanazon országgyűlés 30-dik czikke szerint a vallási ügyekben, a 39-dik szerint a szomszéd tartományokkal a határok rendezése tárgyában megbízott országos választmányok tagja, a 104-dik cikk értelmében a diósgyőri vár és javak ügyében bíró; az 1723-diki országgyűlés megbízásából, ennek 17-dik czikke szerint, ismét határigazítási biztos, s a királyi személynök betegeskedése folytán a Karok és Rendek táblájának elnöke; másj *István* 1741-ben Sopronmegye főjegyzője s a felkelő megyei nemesség alexredese, azután pedig a cs. kir. birodalmi kamara előadó tanácsosa; ennek fia *János*, kapitány a hadseregben s vitéz harczos, ki a loboticzi ütközetben esett el; *Pál* 1746-ban soproni alispán, majd királyi személynöki ítélőmester, kir. tanácsos és septemvir, az 1751-diki országgyűlés 26-dik és az 1764-diki országgyűlés 16-dik czikke szerint határügyi biztos; *Ignác* huszárörnagy és *József* kapitány a Wurmser-ezredben, ki mindkettő, élete virágjában, a csatákban vett sebeiben halt meg; *Dániel* kerületi táblai ülnök; *Boldizsár* fehérvári kanonok; *Imre* boldogfalvi apát s győri kanonok; *József*, a családból a legnagyobb úr, 1774-ben ítélőmester, majd cs. kir. kamarai s

kir. kancelláriai referendár, és azután kir. személynök és e minőségben az 1796-diki országgyűlés elnöke, Szent István jeles rendének vitéze s titoknoka, és Pestmegye főispáni helyettese; végre *Sándor*, Pálnak édes atyja, Sopronmegyének előbb főjegyzője, 1779-től 1799-ig első alispánja, s három országgyűlésen (1790. 1792. s 1796.) követe.

Ezen tehetséges és tekintélyes, a dunántuli előkelő nemes házak nagy részével rokon kapcsolatban levő, polgári, katonai s egyházi hivatalokban kitünő családból származott a híres szónok, annak legfőbb disze, ki bár a neki hosszabb időn át lépten-nyomon kínálkozó hivatalos méltóságokat soha el nem fogadta, s ezáltal magára legmagasb nehezteletet is vont, sokkal tovább fog élni a hálás maradék emlékezetében, mint a családjából magas hivatalos polczokra emelkedett, ezimekkel s kitüntetésekkel elárasztott nagy urak, kik inkább csak ő miatta említettnek meg akkor, midőn az egyszerű táblabírónak neve örökké élni fog, míg a Karpátoktól Adriáig egy hű magyar emlékezni és hálát érezni tud.

Nagy Pál azon korban született, mely a nagy nemzeti s vallásos küzdelmek lezajlása után, mik felett Tököli s az utolsó Rákóczi véres lobogója lengett s harczí kürtje harsogott, Mária Terézia szeliden anyáskodó s bársony-kézszel simogató uralkodása alatt, vészes önfeladásba, könnyen halállossá válható álomba ringatá a fáradt magyart. — Főuraink az ősi kardot szegre akasztva, vagy épen elzalogosítva, elpuhulva, bajusz és szakáll nélkül, külsőleg is átalakulva, — a hosszas harczok folytán, török és német járom alatt elszegényedett, elsatnyúlt hazai parlagot megvetve, Zrínyi zengzetes, erőteljes nyelvét felejtve, — hiszen gr. Pálffy Károly cancellár, a hős Pálffy János utóda, az 1790-diki országgyűlésen oly magyartalan kiejtéssel olvasta fel a magának német betűkkel leíratott allocutióját, hogy azt alig értette meg valaki, — főuraink, mondom, a hécsi udvar fényében, a szép és nemes fejedelemasszony kegymosolyától lebüvölten élvezék a külföldi műveltség gyönyöreit, s csak egy-egy megyei tisztújításra, vagy épen csak egy-egy vadászati kedvtöltésre rándultak le az utatlan, míveletlen, sáros és borzas hazai fészkekbe. — Dicstelen tespedésben, eladósodott, hívságos, kül-

földi tözsérek kegyétől függő életükkel igazolák a költő Berzsenyi és a későbbi Kőlcsey méltó haragját, kik közül amaz megírta a szomorú, az arcokra szégyenpírt kergető ódát: »Mi a magyar most? rút sybarita ház, letépve fényes nemzeti bélyegét« stb, s émez, szívzaggató versekben éneklé meg a gyalázatos elsatnyúlást:

»Más faj állott a kihúnyt helyére,
Gyöngé fővel, romlott, szívtelen,
A dicső nép, mely tanult izzadni,
S izzadás közt hősi bért aratni
Névben él csak, többé nincs jelen;
Elhamvadt a magzat hő szerelme,
Nincs magasra vívó gerjedelme
Jégkebelben fásult szívet zár« stb.

Es valóban, nem hevült már e korcsok keble nemzeti érzelmektől; Árpád és Kont ivadékaik »tolongva zúgtak — a bécsi — tánczpaloták felé« s csak örült pazarlásban, mint az ismeretes gróf Czoboré, ki fogadásból, elsőrendű olasz festőművészek szétdarabolt képeivel bélelteté öltönyét, uradalmaik jövedelmének esztelen elszórásában keresték büszkeségük s dícsvágyuk kielégítését, s csak igen kevesen, egy-egy hg. Batthyány Lajos, gr. Széchenyi Ferencz a nemz. muzeum, gr. Festetics György a keszthelyi Georgicon nagylelkű alapítója, s az ottani heliconi ünnepélyek rendezője, tettek a nagy számból magasztos és örök hálára méltó kivételt. — A honn ülő köznemesség pedig, a mennyiben a nagy urak példája által szintén el nem németesedett, magyarul beszélt ugyan, de alig tett egyebet, mint az ősi dicsőséget henyélve emlegette, pipázott, vadászott, vendégeskedett, szidta, de e mellett drága kölesőnért kereste az uzsorást, s legfeljebb a megyei gyűléseken pattogott, s áldozott önzésének és családi érdekeinek. — A nép pedig túrta a földet, fizetett és engedelmeskedett; — zérus volt, mely számot nem tesz.

E romladozó, e lassan ölé fereg által emésztett hazában, e lelketlen s beteg korban született meg a gyermek, ki néhány kevesed magával, arra volt hivatva a haldokló nemzet felett örökös gondviseléstől, hogy kigyúljon kebelében, s kigyúlva tovább gyűjtson az égi szikra, melyet ő a törvényhozás diák

actákkal borított asztalához vitt, míg ugyanazt a nemzet profétái, az írók, a költők, részvétlenséggel, részint inséggel küzdve, de nem lankadva, nem csüggedve, a hazafiúi kötelességérzet szent melegével ápolák, hogy végkép el ne hamvadjon — a szent szikra, melynek hatása alatt,

». . . a zárt föld kipihenve ébred,
Számptalan lélek lekötött csirái
S magvai kelnek.«

Hosszasb álom után, mely már-már halálos dermedtségbe ment által, a felvilágosult, jó akaratú, de a magyar kiváltságos alkotmányt, mert ebben magas czéljai kivitelére nézve akadályt látott, saját szempontjából tekintve, méltán gyűlölő, a még akkor miveletlen magyar nyelv használhatóságára nézve pedig épen magyar tanácsosai által tévütra vezetett II. József császár merész és erőszakos rendszabályai felrázták végre a szunnyadozó nemzeti érzelmeket. Felriadt álmából s mámorából a tespedő faj, s az ellenhatás természetes törvénye pezsgő életet teremtett az akkor ifjúvá serdült Nagy Pál szeméi előtt. A haladási vágy, s mozgalom, mely a bariangjában alvó medve mozdulatlanságának helyébe lépett, a francia forradalom teljesen ki nem zárható lehellelével is táplálva, hatalmasan tört ki az 1791-diki országgyűlés nyilatkozataiban, s azontúl nem is aludt el egészen többé.

A gyermekköntöst levetkezett ifjonezra e mozgalmak kétség kívül varázserővel hatottak, ámbár adatok hiányában, nehéz volna meghatározni, mily befolyással voltak a francia forradalom s ennek vezéreszméi által mindenütt s nálunk is felidézett mozgalom, az 1791-diki országgyűlés szabadelvű mozzanatai s röpiratai — egy írónk szerint »egy nagy éposz kezdete, melyet a nemzet írni válialkozott, de a mely csakhamar elhangzott, — a bécsi magyar testőrség kebeléből kikelt írók, Báróczy, Barcsay, Besseney lelkesítő hangjai, az úgynevezett magyar jacobinusok pere és kivégeztetése, az eszes s hővérű ifjú fejlődésére s irányára. Természetes azonban a feltevés, hogy élénk szelleme nem maradt e nagy eseményektől érintetlenül.

A francia forradalom iszonygerjesztő túlkapásai, nyak-

tilója s vértengere megteremték az ellenhatást, mely minden túlzásnak kimaradhatatlan, természetes következése. Nem a forradalom első szakának nemes és magasztos eszméi, melyek a girondistákat lelkesítették, hanem a bekövetkezett rémuralom torzképei, a csikorgó guillotín, s oltárra tett rima adtak már irányt a megrémült dynastiák, a forradalom által kiforgatott régi kormányelveket, annak visszaélései által, igazoltaknak látó Thügút s Metternich-féle kormányok, s azokhoz kapaszkodó aristokraták politikájának s törvényhozásának. Emberi jogokról, szabadságról beszélni felségsértés lett; haladást emlegetni egynek vétetett a felforgatás- s rombolás dühével. Martinovits és társai elvérzettek, mások, s ezek közt Kazinczy Ferencz, Szlávi, Bacsányi, Versegly, börtönök fenekére taszítottak, s mondhatni, a megrémült s fejevesztett hivatalos nemzetnek nem annyira rokonszenves sajnálata, mint az erőszakos rendszabályokat, *Nyéki Németh János*, akkori kir. fiscusnak (nem azon *Némethnek*, ki az 1820—3-diki törvénytörvényértések ellenében, a Corpus Jurissal hóna alatt, oly erélyesen s méltóságteljesen lépett fel, hanem a másik, rossz emlékeztűnek), e magyar Jeffreysnek, gyalázatos eljárását s az akkori magyar »csillagkamarának« vérrel írt ítéleteit helyeslő tetszése mellett.— Ha a szabadsági katekchismus e szerencsétlen olvasóinak s terjesztőinek (mert ebben állott az egész bebizonyítható vád, mely miatt felségsértésben marasztaltattak) sirja felett egy-egy titkos sohaj szállt is fel az elborult egekre a megfélemlített néptömeg soraiból, ha egyes barátaik egy-két csepp égő könnyüt áldoztak is emlékeztűnek, ha — mint regélik — egy szerelemörült leányka poharat merített is az áldozatok egyikének véréből, hogy azt megigya : — a hivatalos nemzet, az aristokratia, hidegen, sőt részint örömmel nézte és tapssal fogadta a demokratái mozgalmak első csiráinak e véres kiirtását, s a törvényelferdítés ez undok tényeit, mert legalább néhány uncia vérral ellensúlyozni kellett a Rajnán túl kiontott vérpatakokat, s elvenni kedvét mindenkinek, hogy a kiváltságok szentélyéhez nyúljon. — Néhány szomorú és néma év következett ismét; hallgatott ég és föld; sötét- és hidegnek látszott minden, mintha az emberiség és szabadság nemtője egy időre elhagyta volna a rideg

földet, míg aztán az idő lelke, mely a költő szerint »épít és ront, ezer csodát szül, s repülő szárnyaival ragad«, újra felmelegítette azt, s megvalósította a jóslatot, hogy : »Árpád vére se hülhet el, ámbár rég heverész a puha pamlagon.«

Ily időben született, ily időben élte le első ifjúságát előadásom hőse.

Szigorú és tekintélyes édes apja, az említett *Nagy Sándor*, már akkor alispán, édes anyja *Perlaki Somogyi Erzsébet*, sopronmegyei felső-szopori közbirtokos leánya, s a jámbor és köztiszteletben álló szombathelyi püspök *Somogyi Leopold* nővére volt. Első gyermekéveit Fertő-Szent-Miklóson, szülei házánál tölté, tanulmányait nyilvános iskolákban, a soproni középtanodában, hol nevét egy 1791-diki névsorban, az emnensek között elsőnek találom, — majd a pozsonyi akadémiában, a jogot pedig Pesten végeze, hol az akkori királyi személynök oldalánál kir. táblai hites jegyző volt s ügyvédi oklevelet is nyert. — Első ifjúságáról keveset s csak annyit tudunk, hogy az elég zajos és nehezen korlátozható volt. Tanuló korában atyja híre s tudta nélkül, katonává lett, de csakhamar visszavitetett az elhagyott iskolába.

Atyja, a büszke nemes, kívül ennek spártai szigora miatt, nem a legcsendesebb viszonyban élt, bár iránta különben kellő fiúi tisztelet- s kegyelettel viseltetett, — és tekintélyes nagybátyja, *Nagy József* kir. személynök, nem tudták őt tetszésük szerint féken tartani s óhajításukhoz képest, a hivatalviselés békőiba szoritani. Önálló, független szelleme gyűlölte már akkor s mind végiglen a hivatalos bilincseket. — Miután az 1797-diki s 1805-diki nemesi felkelésekben, mint egy gyalog század kapitánya s később őrnagya és *József nádor* hadsegéde is, alkalmat adott Berzsényinek, hogy megírja róla szép ódájában, ama sorokat :

»... Láttalak fényes hadi öltözetben,
Nagy, midőn tündér paripádra szálltál, —
Ott, merő Heortot s Kínizsit mutatva « stb.

s miután a hadi gyakorlatokban bizonyos katonai jellemet, színezetet s magatartást sajátított el, — hazatérve az ősi házhoz, — a megyei közélet, a gyűlésekben való szereplés nyilvános pályájára lépett. Többre becsülte a hatalomvágy

nak hízogő hivatalos címeknél azon kötelesség teljesítését, melyet akkor a tespedő s tudatlan nemesség nagyon is elhanyagolt, hogy hazája figyelmét, mint megyei s későbben országgyűlési szónok, a nemzet életkérdéseire fordítsa, s a folytonos támadásoknak kitett, vagy ha nyíltan meg nem is támadott, de titkon s mellékes úton mindinkább aláásott ősi alkotmányt, e mellett az alkotmányon kívül álló szegény adózó nép érdekeit, s a mi legelől említendő, a mellőzött magyar nemzetiség és a hivatalos nyilvános életből kizárt magyar nyelv ügyét védelmezze. És ezen nemes szerepre el volt látva a természettől mindazon tulajdonnal, mely a fényes sikerre megkivántatik; birt rettenthetlen bátorsággal és az ékesszólás azon hatalmával, melyről lord Brougham oly mesterileg szépen mondja, hogy „sokkal nemesebb feladása a dicsvágnak, mint bármi más, mire az emberek tömege összes erejét pazarolni szokta, mert nem csak a forradalmi korszakoknak leghatalmasb szövetségese, de béke idején is a szabadság védője, a haladás pártfogója, s mindazon áldások öre, melyekben részesülhet az emberi faj.”

Először Sopronmegye gyűlésein lépett fel, fiatal fűrtökkel az ősz atyák közt, kik a tekintély s határozás egyed-árúságát kizárólag szerették gyakorolni. Akkor még a „vota ponderantur“-féle tannak csak a nagy vagyont, éltés kort, hivatalos magas állást tisztelő korában igen szokatlan tünény volt, s könnyen az idősök roszaló zúgását és kicsinylő lenézését idézte fel, ha ott, hol csak a koros és külső tekintélyvel felruházott urak ajkairól vártak bölcs tanácsot, — a szeles és nyegle ifjúság bátorkodott az ország dolgaiba avatkozni. Az az idő volt ez, midőn a gyűléseken még leginkább csak deákul beszéltek és irtak s a táblabíró urak többsége fázott a veszedelmes újítástól, hogy már egyesek magyarul is kezdenek a zöld asztal mellett nyilatkozni, s a jegyzőkönyvek magyar nyelven vezetéséről van szó, s botránynak vélte oly nyelven tárgyalni a közügyeket, melyet minden ostoba paraszt és szurkos mesterember ért, — hát azért tanultak-e keresztül oly sok iskolát, hogy Cicero nyelvének (bő culináris mártással feleresztve) hasznát se vehessék többé? s hát már majd mindenki bele kottyanhasson az ország dolgába? — attól féltek,

Kölcsey szerint, hogy »a szent nyelv elveszvéen, a Zendavestát más is megértheti s oda lesz az ő bramin-bölcsességük.“ — Ily véleményáramlat ellenében, ily előítéletekkel daczolvá lépett a zöld asztalhoz e fiatal szónok, erőteljes, lovagias egyéniségével s ritka ékesszólási tehetségével, azonnal oly általános figyelmet s a haladás őszinte barátainál, kiknek száma, igaz, nem igen nagy volt, és a minden szépre, jóra fogékony ifjúságnál oly meleg rokonszenvet s ragaszkodást vívott ki, mely őt egy újabb korszak határáig folytonosan kíséré.

Magyei kitünő szereplése legszebb jutalmául az 1807-diki budai országgyűlésre, 30 éves ifjú korában, követté választott szerető s tisztelő megyéje által, — hol azután ritka erélye- és magas szónoki és államférfúi tehetségei tágasb tért találtak, s hol Berzsenyi lantja már ugyanazon országgyűlés alatt elzengte róla a magasztaló sorokat :

»Itt Cicerónk vagy.

Ősz atyáink közt fiatal korodban

Pálmaágakkal koszorús fejedre

A kitündöklő magas elme s lélek

Égi sugárt vont.»

Nagyon csalódnék azonban, ki az erőtlen s csak inkább sérelmeket panaszló és kérelmező, mint határozó magyar országgyűlés szónokaira, főleg még e korban, midőn a nyelv is igen nehézkes és műveletlen volt, — a britt parlament nagy szónokairól vett mértéket alkalmazná; valamint csalódnék az is, ki Nagy Pál e korhoz szabott, s annak szükségéből és körülményeiből merített törekvéseit s működését azonosoknak képzelné a későbbi merész és nagyszabású reformtörekvésekkel, vagy épen Kossuth és társainak democratai szellemű, radícál irányú actiójával. Minden kornak megvan saját jelleme; az még, a francia forradalmi eszmék némi mulékony s nálunk mélyebre nem ható érintéseinek elenyészte után is, a külföldtől majdnem hermetice elzárt hazánkban, folyvást az aristocratia s patriarchalismus kora volt, melynek tespedő tötükren csak alig-alig üttek némi kis játékot az 1790-diki mozgalom democraticus gyűrűi, melyek aztán csakhamar ismét teljesen eltűntek, a forradalmi emlékek gyökeres kiirtására, ha kelle pallossal s börtönnel is vállalkozó hatalom fe-

nyezető szemöldei előtt. Népuralmi eszmék s törekvések nem léteztek akkor; a hivatalos nemzet csak nemesekből állott, mert a kir. városok követői is csak üres zérusok voltak a számításnál; s e nemesi középrend, ha magyar és hazafias volt is az elkorcsult, elnémetesedett s a köznemesség jogait örömet nyirbáló oligarchia ellenében, de saját jogkörében egyszermind önző s makacs aristocrata, és az ősi alkotmány csökönyös híve; szerette ugyan már a század elején megszólalt Kisfaludy Sándor hazafias regéit, örömet andalgott kandalója tüze mellett a hősi múltkor letűnt dicsőségének képein s a czigányzene síró hangjain; kezdte érezni, hogy legfőbb kincse a nyelv és nemzetiség, de esze ágában sem volt még kibocsátani atyai pálezája alól a robotoló s dézmafizető nép millióit, s megosztani nemesi jogait a lenézett polgárral s paraszttal.

Aristocrata volt Nagy Pál is, az előkelő nemes család gyermeke s növendéke, de okos, előrelátó és nemesszívű, ki az aristocratai, ősi alkotmány megvédését s megerősítését nem a nép elnyomásában, hanem annak sorsa enyhítésében s rokonszenve megnyerésében kereste, míg környezete csak igen kivételesen volt ilyen. Ő sem beszélt még népjogokról, népképviselétről, egyenlőségről, s távol állott vágyai- s törekvéseitől a kiváltságos nemesi alkotmány falait ledönteni; de okos engedményekkel óhajtotta megnyerni a sánczokon kívül álló milliókat, hogy érdekükben álljon a fennálló alkotmányt szeretni s védelmezni, s közelb akarta hozni egymáshoz a haza erejét feldaraboló kasztokat, hogy egység által nevelje az ország erejét; a patriarchalis rendszer útján járdalt akkor ő is, nemes ember és földes úr tetőtől talpig, de nagylelkű és bőkezű; ki lelke egész hevével, szónoklata teljes hatalmával védelmezte az elnyomott jobbágyságot, tüzes ostorral korbácsolta a lefelé dőlő, fölfelé szolgálai, mindenfelé önző oligarchiát, az úrbéri visszaéléseket, a fosztogató adórendszert, a tisztviselők zsarnokságát, a megyei nepotismust.

Már akkor érezte ő, a mit évtizedek múlva a költő Gáray ekként fejezett ki az „Ellenőr» politikai zsebkönyv költeményei közt:

»S itt a nép is, mely nyolcz századon túl
A nemessel együtt vérezék,
Mely ekéhez, kardhoz egyaránt nyúl,
A hogy a harcz kéri vagy a bék.
De a föld oly gazdag ömágában,
Mért virágzik csak felére fel?
Mért a föld lenyügző bérigában,
Mert a nép rajt bérigát visel.
Mert e földön, ég malasztja mellett
Emberátok vad burjána termett:» stb.

De míg — a szolgaságba süllyedt udvari párt kivételével — általános rokonszenvre számíthatott akkor, midőn a nemesség, s nemességből álló ország alkotmányos jogait védte a bécsi kormány s annak satellesei, a főispánok s a bureaucratia ellenében, s a legalább magyar köznemességet az akkor nagyrészben elkorcsult s kötelességei tudatára csak későbbben ébredt főnemességgel, a megyék hatalmát s tekintélyét a központi hatalommal, hazánk önállóságát s az 1790-diki 10-dik czikk érvényét a cseh-német bécsi kormányhatalom elnyomó s beolvasztó törekvéseivel szemközt, — míg e téren teljes szabadsággal mozoghatott s helyeslő tapsokat aratott, midőn a nemesség s a megyék érdekeit sértő törvénytelenések ellen hevesen s bátran emelte fel dörgő szavát; — ugyanöt akkor, midőn a gyámság alatti, elnyomott adózó nép, az úri, úgynevezett igazságszolgáltatás és hajdúpálcza alatt nyögő paraszt osztály szomorú helyzetének enyhítése s nehéz terheinek könnyítése mellett bátorkodott felszólalni, s oly téren mozgott, melyet kora akkor még meg nem értett, melyet a nemesség önzése s féltékenysége érintetlenül kívánt tartani, azonnal elhagyta szűkkeblű környezete többségének rokonszenve, megszűntek az élénk tetszésnyilatkozatok, s azon nemesség országgyűlésén, mely néhány évtized múlva az örökváltságot, s majd a közteherviselés s a nép egyenjogúságának vívmányait igtatta törvénybe, 1807-ben még diák „ne bolondozzon“ („non stultiset“) felkiáltással lett a nép sorsáróli gondoskodásra intő szózata félbeszakasztva. — Bolondnak nevezték őt az ország akkori hivatalos bölcsei, — a valódi bölcset, az igazságot, a bolondok és önzők, kik még akkor nem értették meg a Sybilla könyveiről szóló monda jelentőségét. — Tet-

szett az állapot, melyben a nemzet egyik, hatalomtartó része evett, ivott, vadászott és parancsolt, míg a másik sokkal nagyobb része dolgozott, fizetett és engedelmeskedett. — Lát-szik, hogy 1807-ben még majdnem ugyanazon korlátolt szellem, ugyanazon, az ősi hagyományokhoz, ezeknek bölcs megválogatása nélkül, esőkönnyösen ragaszkodó makacsság tartotta fogva a lelkek nagy többségét, mint 1764-ben, midőn Kollár Ádám Ferenczre, ki a közterhek viselése alól kibúvó nemességét „gyávasággal” merte vádolni, egyhangúlag mondatott ki az anathema, s munkájára az auto da fé, mi inkább illett volna egy sötét dominikánusokból álló inquisitori székhez, mint a szabad Magyarország gyűléséhez, s midőn a szabadelmű író az udvarnak kellett védelmébe fogadni előítéletes honfiai üldözése ellen!

Ha az ifjú követ, ily irányú törekvéseiben akkor pártolásra s rokonszenvre talál, hihetőleg rohamosabban haladt volna a megkezdett úton, s a ki most csak kedvezéseket, atyai gondozást kért a jobbság számára, majd jogokat fogott volna követelni a nagykorúvá lett nép részére. Azonban e szomorú tapasztalás kétségkívül fékezte őt, s bár ily irányú törekvéseiről le nem mondott, s később, kedvezőbb körülmények közt s érettebb korban ismét megújította s mindvégig híven s következetesen folytatta azokat: úgy látszik, már ekkor kezdett jutni azon meggyőződésre, mely azontúl politikai rendszerének s eljárásának vezérelve lett, hogy a közpályai sikeres működés nálunk csak az ősi alkotmány épségben tartása mellett, s óvatos fokozatosság, halk és kitérő munka, olykor fortélyos megkerülés útján volt remélhető; czélszerűnek tartotta hát a magyar nemesség, mint legfontosb hazai tényező, uralkodó szellemét követni s a viz mentében evezni. S így tünt fel azután Nagy Pál, Széchenyi politikai iskolájának e tekintetben előfutára és szellemrokona, nyilvános pályája későbbi stádiumain, conservatív s hátramaradó színezetben, s így lett a változott viszonyok s eszmeáramlatok közt, mint egyelőre a nagy gróf is, a tömegek előtt népszerűtlen, midőn mások a democratia zászlaját kezdték merészebb kezekkel lobogtatni, s az aristocratái alkotmány ősi várának korhadt bástyáit kiméletlen csapásokkal rombolni. — Las-

sankint annyi akadály, ellenszegülés, jezsuitai fogások és nyílt erőszak daczára, mégis megérkezett az idők teljessége, midőn egy szikra, alkalmas időben szélnek eresztve, lángba borítja a világot, oly szikra, minő 1848-ban Kossuth ékes-szólo ajkairól lepattant, míg a korai ige Nagy Pál ajkairól 1807-ben nem volt még képes gyújtani s lelkesíteni, sőt haragot ébresztett, mintha bünös gyűjtogató akarná azzal felperzselni az ő szentegyházat.

Az 1807-diki országgyűlés kora, melyben Nagy Pál fellépett, mint első ízben országgyűlési követ, épen nem volt kedvező a szabadság s haladás elveinek. A közjogot Grossingok s Gustermannok, azon kor Lustkandljei, irták. Mint már említém, a II. József uralkodására következett s a francia forradalom által szított lelkesülés tüze lelohadt már, vagy csak titokban lappangott egyes, úgynevezett ábrándozóknál, kik ha álmaikból a tett terére léptek volna, csak veszélyt vonhattak magukra a szabadság minden nyilatkozatát vasmarokkal elzáró hatalom részéről. A francia jacobinismus elijesztő túlságai elhomályosíták a forradalom eredeti tiszta elveinek fényét s az udvarok és ezek hatalmával szövetségelt kiváltságos osztályok gyanakodva néztek mindenre, a mi bár józan s a mérsékelt haladás színeit viselő, s a kormányt csak a nagy francia hódító ellenében a népek segélyére szoruló szükség tartotta vissza oly erőszakos lépésektől, melyeket Napoleon s a carbonárik legyőzése után, tartózkodás és pirulás nélkül kísértettek meg. — A meglevőt védeni s conserválni, az ősi szük alkotmányt körülbástyázni, volt az országgyűlések általános iránya, s a ki ezzel szemben úszni merészelt, csak dühös haragot keltett maga ellen, támogatás és rokonszenve helyett. Az 1790-diki elvek apostolai letűntek az élet színpadáról; a jobbak ijedve hallgattak el, a roszak eladták lelküket s meggyőződésüket és az udvari kedvezés sugaraiban fürödtek.

Oly nagy volt a részvétlenség, és részint a látó és tudó, de moczcanni nem mérő gyávaság, hogy oly nagy események is minden megjegyzés és felszólalás nélkül történhettek meg, mint az ausztriai császárság megalkotása I. Ferencz császár által. Szabad sajtó, melyet a legotrombább censori

hatalom tartott lenyugózva, hírlapok s időszaki irodalom, az eszmék terjesztésének s közvélemény teremtésének e hatalmas szárnyai, nem támogatták még a közpálya férfait; a külfölddel való közlekedés szigorúan gátolva, a tanszabadság teljesen elnyomva; — minden oldalról súlyos akadályai a fejlődésnek, melyek nem csak a kormány, hanem maga a törvényes nemzet részéről is gördítették, s nem csak rossz akaratban, hanem a meggyökerezett előítéletekben s tudatlanságban is találták létöküket; s úgy a hivatalos, mint a társadalmi életben majdnem teljes hiánya mindazon feltételeknek, melyek a gyorsabb haladást lehetségessé teszik.

Ily viszonyok közt, ily környezetben csakugyan magasb lélek, hősiesség s a legnemesb önzetlenség volt szükséges ahhoz, hogy valaki a népnek az aristocratia hatalmi és zsebérdekeivel ellenkező érdekeit védelmezze, és ismét, a csaknem mindenható udvar önkényes intézkedéseit megtámadni, s az udvarral összeforrott, kegyosztogató főnemességet majd a gúny csipős fullánkjaival, majd a dörgő harag korbácsával érinteni merje. E szerepre csak oly férfi vállalkozott, kinek »önérvése dicső pantheon«, s ki csak abban kereste jutalmát, hogy »a jók szíve alatt fennmaradand neve.« — És mégis az 1807-diki országgyűlésen, melynek naplójában egyrészt annyi az udvarnak s a nagy uraknak tetszeni vágyó szolgálattal, másrészt a nemesi előjogokhoz annyi makacs és önző ragaszkodással találkozunk: Nagy Pál s néhány társai részéről már napirenden voltak a szabadabb szellem élénk nyilatkozatai. Nagy Pál különösen, a magyar nyelv s nemzetiség s az adózó nép érdekében kifejtett hatalmas működésén kívül, kitünteté magát a monarchia terhes és romlott pénzügyi viszonyai tárgyában, melyekre nézve szabatos pénzügyi tudomány s rendszeres tanulmányok nélkül, csupán józan esze s gyakorlati tapintata segélyével, oly utat jelölt ki, melyet a következő országgyűlések is jónak láttak követni, és szót emelt a monarchiának Franciaország iránti vonatkozásaira nézve is, — minek folytán azután Bécsbe kelle utaznia a szokásos »verbum regium« meghallgatására, mint időnkint többeknek, mint például az öreg Máriássynak, ki midőn a neheztelő felségnek hosszab német nyelvű intésejt

néma türelemmel végig hallgatá, végre azzal fejezte be a jelenetet: »Eure Majestät, nichts deutsch!« — E szerint Nagy Pál már nem csak mint hatalmas szónok, hanem mint gyakorlati államférfi is érvényesítette magát országgyűlési szereplésének mindjárt ezen első felvonásában. Kár, hogy az ezidőbeli országgyűlési naplók nem adják még az egyes szónokok beszédeit; a főképp érdekes kerületi tanácskozásokról pedig épen nincsenek feljegyzések; hanem a kormánypárt s ellenzék véleményei csak összesítve, kivonatossan, s mint gyakran panasztatott, a tollat vivő protonotáriusok által nem is híven s részrehajlatlanul közöltettek. — Annyit azonban világosan látunk s tudunk, hogy Nagy Pál már ekkor terv szerint járt el, hogy pályája tárgyait jól ismeré, s különösen már akkor »üszönt, paizst, tört nyújtva munkált« a nyelv és nemzetiség ügyében.

Elöttem fekszik a lelkiismeretes és gondolkodó fiatal követnek egy fogalmazása az 1807-diki országgyűlés idejéből, az akkori még nehézkes, de erőteljes nyelven írva, mely »Idea« nevet visel s akkori eszmemenetét és törekvéseit, az akkori háborús időkhöz képest — főleg a hadsereg s az adó tekintetében — rajzolja.

»A kir. előadásokból — úgymond — tökéletesen megértettük ő felségének hazánk iránt való atyai gondoskodását. Általlátja kiki közölünk, hogy ezeknek tökéletes, de egyszerűsmind a törvényekhez irányzott teljesítése nélkül, ha nem bizonyos, legalább kétséges veszedelemben forog a birodalom. Ezen meggyőztetés mellett egy a készségünk a felséges uralkodó-háznak s ezzel szorosán egybekapcsolt Constitutióknak bátorságos megmaradásáért vagyónkat és életünket áldozni s ugyanazért egy hangon szól az egész nemzet nádorispánjával: »magna forte sacrificia desiderabuntur, ast antenati, rebus minus florentibus, tulerunt maiora, tulimus nos et gravia et frequentia.« — De csakugyan egyhangon, hozzá adja azt is: »sint modo proficua.« — Örömmel áldozunk a hazának, csak meggyőztessünk arról, hogy áldozatink a közboldogságnak s azon épült közbátorságnak talpkövet fogatosan megerősítették. Ezen kívánsága a nemzetnek egyenes, törvényes és az egész monarchiának megmaradására

elkerülhetetlenül szükséges, mert nem egyébből áll tökéletes teljesítése, hanem a régi nyavalyának, melyben velünk, mint legnagyobb tagjával, az egész monarchia sínlődik, gyökeres megorvoslásában.

A magyar hadseregnek teljes számban tartása első tárgya a kir. előadásoknak. Terhes ugyan, de tagadhatatlan szükség ez, mert hogyan lehetne elegendő védelem nélkül hagyni a hazát épen azon időpontban, midőn széleit a leghatalmasabb nemzetek fenyegető fegyveres hatalommal körülállják. Fogunk is bizonyára oly módról gondoskodni, mely szerint az 1802-ben szerzett törvény feltételei mellett, a hazának fegyveres ereje a birodalomnak méltóságához képest fentartassék, de fiúi egyenességgel meg kell vallanunk azt is, hogy ezen, akármely számos hadi seregnek, ha csak hazai törvényeink értelme szerint nem fog lelkesíttetni, szerencsés előmenetelét épen nem várjuk, mert :

1. Tudva vagyunk, hogy eddig is nem a közkatonáknak száma, avagy vitézségük fegyveres használata, hanem a vezérek tudatlansága okozta a harcok szerencsétlen kimenetelét. — Hogy várjunk utóbb jobbat, nem lévén hazánkban mai napig oly alkalmatlanság, mely által nemzetünk a vele született vitézséget a szükséges hadi tudományok megszerzésével egybekapcsolhatná. Ezen fogyatkozásból származik, hogy

2. a magyar regementek tisztjei nagyobb részül idegen és Európának majd minden nemzetéből összeszedett emberekből állanak. Ez ilyen, a nemzet nyelvét nem értő, geniusát nem ismerő, tiszt hogy nyerje meg alattvalóinak oly szükséges bizodalmit? hogy tanulja ki seregének indulatját? hogy szólítsa anyanyelvén vitézeit, hogy serkentsé dicső eleik nála ismeretlen példáival a harcoknak kétséges szempillantásában? Szabad nemzeteknél a botnál mindenkor nagyobb esodákat szültek ezek a csatapiacson. Ezt tudjuk, megismerjük mindnyáján, azonban csak alig hangzik egy-két magyar regementnek már a neve is magyarul.

3. A dicsőség nemes ösztöne mellett a haszon is serkenti az embert. — Régi bölcs törvényeink nemesi szabadságot és királyi ajándékjóságot rendeltek jutalmul azoknak, kik vitézségek által nemességre termett nagy indulataikat

bizonyították. Most a törvény világos értelme ellen, többet igéző idegen s gyakorta alacsony gondolkozású embereknek papirospénzen adatik azon föld, melyet dicső eleink vérökkel öntözvén, unokáiknak örökségül szereztek — és így régi hírével elmúlik a régi vitézség, s egyszersmind megvesztetik a nemzeti character.

4. A Confinium, a törvénynek intézete ellen, kivétetődött a nádorispányi kormány alól, és már most a bécsi haditanács által úgy kormányoztatik, mint ha soha országunkhoz nem is tartozott volna. Ezen idegenek nem ismervén a nemzet geniusát, a confiniariust egyszersmind adózó provinciális paraszttá és maga költségén hadakozó katonává akarták tenni. Sem egyik, sem a másik céljokat el nem érven, egy nagy sereget, ki még ő felsége boldog emlékezetű nagyanyja alatt legvitézebb osztályaink közé számláltatott, megfosztván a régi szokástól, megfosztották vitézségétől, s vele együtt a hazát régi hív, vitéz védelmezőitől.

5. A nemzetek és hazánk törvényei ellen mindeddig a hadindítás, a békességkötés és minden egyéb a monarchiát közönségesen illető külső dolgok tanácsiból nemzetünk ki vagyunk rekesztve. Remellenénk pedig méltán, hogy ezen törvényeink teljesítése mellett a felség is könnyebben lenné atyai szíve sebeinek enyhítését, midőn az elkerülhetetlen és a nemzetől magától megismert szükséges hadnak terhei alatt látná jobbágyságát sínlődni, a nemzet pedig meggyőzöttetvén a szükségéről, mind vérét, mind vagyonát nagyobb készséggel áldozná.

A második tárgya a királyi előadásoknak az adónak a végre való szaporítása, hogy a katona a mostani drágasághoz erányozott bérét vehesse. Természetes szembetünő szükség ez, mert hogy várja a haza védelmét, ha azt sem adja meg védelmezőinek, a mi testi táplálásukra szükséges, — de csakugyan szembetünő az is, hogy a mostani száma a hadseregnek a birodalom mostani terjedésével és belső erejével oly erányozatlan mértékben áll, hogy ennek további ily számú tartása szükségképen a nemzetnek belső és vele együtt külső erejét végső romlásra hozná. — A sok katona szegénysége mellett megszegénykedik a nemzet is, és így a mellett, hogy

külsőképpen rosszabbul védelmeztetik, belsőképpen elnyomatattik; már majd a békeesség keblében is a hadnak minden súlyos terheit viseli az adózó nép, mert a szüntelen való katonatartás szüntelen emészti keserves gyűjteményét.

Tagadhatatlan, hogy az adót a nemzetnek erejéhez kellett szabni, mert csak azon mértékben adhatunk a társaságnak, melyben tőle veszünk; ugyanazért az igaz mértékben való adó az adózónak nem nyomorúságára, hanem boldogságára szolgál, ellenben, ha az igaz mértéket általhágja, nem csak nem a polgári boldogságnak, hanem a köznyomorúságnak eszközévé válik.

Az adó beszédésére szükséges erőszakos módok, a népnek fohászzkodása és már majd utolsó szüksége, elegendő próbák csak az eddigvaló adónak is mértékéről. Megesnek ő felsége atyai szíve, ha úgy, mint mi, kik naponkint a nép között forgunk, szemlélhetné az adószedésnek súlyait. Vetésre és téli élelemre készített gabonának, a földművelésre szolgáló eszköznek, marhának és gyakorta a tegnap született gyermek takarítására szükséges ruhának az adószedők kielégítésére szolgáló elidegenítése, mindennapi példák nálunk.

Fíú köteleességünknek tartjuk ő felsége előtt kinyilatkoztatni, hogy mincutána úgyis a szüntelen háborúk terhei alatt elnyomorodott népnek adója 1802-ben 600 ezerrel szaporodott, és e mellett a só árának felemeléséből is csakugyan reá, mint legszámosabb consumensre, hármlik a teher legnagyobb része, mintegy lehetetlenségnek tartjuk mind a belső, mind az erre épült külső erőnek romlása nélkül valamely új terhviselésre szorítani az adózó népet, ha csak a katonatartás módja a mostani körülállásokhoz nem szabattatik, és így az ebből származott szörnyű deperditák terhei másfelől a népről le nem szállanak.

Harmadik cikkelye a kir. előadásoknak: az insurrectiónak a mostani körülállásokhoz szabott rendbeszedése. — Ezen. törvényeinkben gyökerezett, és nemesi szabadságinkkal oly szorosan egybekapcsolt köteleességünket annál nagyobb örömmel teljesítjük, minél tökéletesebben meg vagyunk arról győztetve, hogy a mostani körülállásokra nézve belső és

külső bátorságunknak és erre épült constitutióknak nem találhatjuk hathatósabb kezességét.

Eddig az alkalmas tisztek fogyatkozása, a fegyver, köntös és egyéb hadikészületek megszerzése akadályoztatták az insurrectiónak gyors rendbeszedését, mert katonának termelt nemes ifjú, és a lovasság számához képest szükséges ló mindenkor elegendő alkalmas találtatik s eddig sem volt a hátramaradásnak logkisebb oka. Ha tehát a fegyver, és egyéb a hosszabb tartás romlása alá nem vettett hadikészületek előre megszerzetnek, a szájszerszám és hadiköntös gyorsabb készítésére hazánkban több részeiben bőr- és posztó-fabrikák állittatnak, és a mi legelső, a hadi oskolák a magyar nemes ifjúságból értelmes tiszteket készítenek, reméljük, hogy ő felsége kegyes kívánsága szerint, a nélkül, hogy valami állandó teher hármlik hazánkra, az insurrectió mindenkor gyors és foganatos védelmezésre fog szolgálni.

Negyedik cikkelyében a k. előadásoknak arra serkentünk, hogy oly módot találjunk, mely által törvényeink sérelme nélkül, a kincstár szükségei pótoltassanak és a közhitelesség (*hitel*) fentartassék.

Nem hült meg bennünk nagy eleink vére, kik ő felsége boldog emlékezetű nagyatyjai segedelmére véreket és vagyonoikat mindenkor örömmel áldozták, de egyszersmind fíú egyenességgel kényszerítettünk megvallani, hogy nem ugyan készségünk, mely határ nélkül való, de legalább tehetségünk sokkal nagyobb volna, ha legfájdalmasabb két sebünk már régen lelhetne volna hasztalan várt orvoslását.

Az első a szabad kereskedésnek gátlása, mely sem a természetes igazsággal, sem a monarchiával, egyedül egyesség mellett, összekapcsolt hazánk méltóságával, sem a birodalomnak közhasznával meg nem fér. A mezei gazdaság, a mesterségek és a kereskedés, a három kútfeje a nemzeti boldogságnak. A mezei gazdaság termeszti a földnek productumait, a mesterség által nyúl a productumoknak értéke, terjed a haszna, szaporodik a consumptionja. A kereskedés elcseréli a fölös productumokat a szomszéd nemzetekkel; a kereskedésből nyert pénz visszatér a hazába és ott újra serkent-

vén a mesterembert és a földművest, minden ágait a polgári foglalatosságnak virágzásba hozza.

Ha tehát ezen világos tagadhatatlan igazság megfordítatik, nem következhetik egyéb, hanem megfordítva, minden polgári foglalatosságoknak és velek a nemzeti boldogságnak, és az ebből származó erőnek elhervadása. Csak egyedül hazánk és a monarchia közhasznának irigyei gondolják, hogy a mi boldogságunk egyedül a többi birodalombeli tartományok kárával készülhet, mert egyenesen azt lehet inkább állítani, hogy a többi tartományok állandó boldogságának is csak a mi boldogságunk lehet talpköve. Mert 1. ha a szabad kereskedés ösztöne által magzaporodik hazánkban a productumok száma, mi világosabb, minthogy könnyebb áron jutnak azokhoz a többi örökös tartományok lakosai; 2. ha a számosabb productumok eladásából több pénz származik hazánkba, kinek szolgálhat nagyobb hasznára, mint a többi birodalombeli tartományok lakosainak, kiket, midőn nemzeti ipariájak nagyobb részről manufacturákból áll, egyedül gazdag szomszédok boldogíthatnak.

Reméljük fíti bizodalommal, hogy Ő Főlsége ezen igazságos kérésünket most annál inkább kegyesen meghallgatja, mivel az 1802-ben tartott országgyűlés alkalmatosságával már legbölcsebben megösmérte, midőn így szökött: » nihil nobis magis curae est, quam ut firmitatem totius monarchiae, adeoque et Regni Nostri Hungariae, quod propter multiplicia naturae beneficia inter praecipua ejus praesidia censemus, constabiliamus.« — Nincs is egyéb mód a nemzeti erő és tehetség föntartására, mert ezen a csövön a hadnak terhesebb költsége után is, csakugyan visszatér lassankint a pénz honjába, és soha nem engedí ellankadni a nemzeti belső erőt.

A második hasonló érzékeny sebe hazánkban a papiros pénznek az értéki pénz eltűnésével támadott özöne. Megvalljuk fíti egyenességgel fájalmunkat, midőn Ő Főlségének nagytehetségű birodalmát, a külső kereskedésnek meggátlásával, majd csak nem a legutolsó fillér értékpénztől megfosztva szemléljük. Ha fáj az minden hív jobbágnak, ha fáj az a többi örökös tartományok lakosainak, fájhat valójában nekünk, kik Európának leggazdagabb bányáival, s az arany s

ezüst kivitele ellen legvilágosabb törvényekkel bírunk. — Ha a papiros pénz azon határt, melyet neki a nemzetnek értékbeli gazdagsága szab, által hágja, nem következhetik egyéb, hanem előjáróban az értékpénznek eltűnése, abból határozatlan drágaság, és végre határozatlan veszélyek. Nem is várhatjuk mindaddig sorsunknak jobbulsát, míg egynehány, különféle módon szerzett értékpénzbeli milliomokkal, vagy a papirosnak újabb-újabb szaporításával akarjuk talpra állítani a financiát; kipótoljuk ugyan a nyomban való szükségét, de ellankad mellette a minden józan financiának talpköve, a nemzeti industria.

Mindezekből kilátszik világosan, hogy a nemzeti character fölébresztése nélkül a hadi seregek rendes száma és az insurrectio szintűgy nem fogja elegendőképen eszközölni a külső erőt, valamint az adószaporítása és a subsidium nemzeti industria nélkül, mindenkor csak ideig-óráig tartandó gyenge eszköze lehet a belső erőnek «

Mutatja ezen emlékirat, mely a kir. propositiók tárgyában a fejedelemhez intézendő felirat alakjába van öntve, Nagy Pál eszmekörét, mint járt el 5 már ekkor terv szerint; mint igyekezett ő a kir. előadásoknak a nemzet részéről készségesen elfogadott teljesítését a nemzeti sérelmek orvosoltatása szükségének bizonyításával öszhangzásba s elválaszthatatlan kapcsolatba hozni, mint helyezett fösúlyt minden esetben a nemzeti jellem kifejtésére, a nemzeti genius figyelemben tartására; mint tette feltételévé a hadsereg kellő képességének és a hadviselés sikerének a tiszték hazafiságát, az anyai nyelvet; s az adóképességnek a földművelés, ipar és kereskedés felvirágoztatását, úgy állítván fel ezeket, mint nem csak specialis magyar, hanem egyszersmind, mint általános birodalmi érdekeket.

És valóban, ámbár az e század első tizedében tartott országgyűléseken minden szőnyegre hozott nagyobb szerű szabadalmú s haladási eszme törést szenvedett az említett akadályok s előítéletek sziklái; az ige még sem vészett el egészen nyomtalanul, s például a felolvasott »Ideában« pengett eszméknek egynémelyike csakugyan helyet talált az

1807-diki országgyűlés létrejött törvényeiben; nevezetesen, midőn az országgyűlés, az első törvényczikkben »ad contestandum in secundandis regni intentionibus promptitudinem« rendkívüli segélyképen 12 ezer ujonczot ajánlott, a 9-dik §-ban a fejedelem kölesönben megígérte, hogy a magyar ezredekhez csak a magyar nyelvet értő tiszteket s altiszteket fog rendelni; a 10-dik §-ban pedig alázatosan megkérte ő felsége (sajátságos egy törvényszöveg!), hogy a magyar és határőrezredek született magyar főtisztekkel ellátni, s ezeknek különös hadi érdemeit nemes-levelekkel s adományokkal jutalmazni kegyeskedjék; — történt némi kis intézkedés a vámokra s a gabona és borkivitelre nézve is; hozattak némely, az anyagi jóllét előmozdítására szolgáló törvények, melyek sem a kormány absolutisticus, sem Austria külön anyagi érdekeivel össze nem ütköztek, a peres ügyek gyorsabb folyamáról (8-dik s 9-dik t. cikk); a kir. táblai ügyek sorrendéről (10-dik t. cikk), a hamis bukottak büntetéséről (12-dik t. cz.), a visszahelyezésről (13-dik t. cikk), a magánosok költségén állítandó vízi művekről (17-dik t. cikk), a futó homok meggátlásáról (20-dik t. cz.), az erdők fentartásáról (21. t. cikk), a mértékek és pénzfolyam egyenlőségének behozataláról (22-dik t. cikk), Fiuménak az országhoz visszacsatoltatásáról (4-dik t. cikk) stb. Mindezen nem nagyszerű, de mégis jóirányú, s haladási szellem-szülte mozzanatokban Nagy Pál egyik főtényező volt, s arra nézve, a mi ezúttal elmaradt, megígérte a felség, hogy a jövő országgyűlésen felvételendit s bevégezendit; az akkori sietésnek és sikertelenségnek csakugyan méltánylandó oka találtatván abban is, hogy a kormány s nemzet gondjait a folytonos háború vette igénybe.

Így a bátor, fiatal szónok országos hírre s népszerűsége emelkedett, bár még nem volt ezerajkú sajtó, mely nevét csatogó szárnyaira emelte volna. — Még kétszer volt insurgens, az 1809-diki s 1813-diki nemesi fölkelő seregben, s így részt vett az utolsó négy felkelésben. A bátor fiatal katona, kinek százada a legerősebb volt az összes felkelő seregben, arany sarkantyús vitéz is lett. Ekkor történt, hogy egy, a nemesi felkelésnek teljes diszruhába öltözött tisztjeit, Eberreichsdorf táján, agarászat alkalmával illetlenül megtámadó német járásfő-

nököt lovagló vesszejével fenyegetett meg, mely ügy egészen a fejedelem trónjáig vitetvén, a büszke insurgens kemény megdorgáltatását vonta maga után.

Mily nagy volt nevének jelentősége s nimbusa, bizonyítja azon általam hiteles forrásból hallott tény, hogy 1809-ben, midőn Napoleon, a nagy hódító, czélszerűnek látta kísérletet tenni a magyar nemzetnek törvényes fejedelmétől elcsábítására, azon fejedelemtől, ki bár kegyes hajlamú s erőszakos rendszabályoktól tartózkodó, de abszolút meggyőződéseivel, szívós ragaszkodásával kormánya több százados előzményeihez, a francia forradalom iszonyaiból merített gyűlöletével minden szabadsági eszme s mozgalom ellen, s német miniszterei által folyton táplált, bár vallásos érzelme által visszaütött beolvasztási törekvéseivel, nem nagy mértékben bírta a szabadságra ébredező nemzetnek, bár hivatalosan eléggé hangoztatott szeretetét, s midőn e czélből arany hegyeket ígérő proclamatiót szórt a hü alattvalók közé, melyet a baszanói herczeg parancsára Marton József professornak kellett volna, szobájába zárva, francziából magyarra fordítani, — s melyet azután Baacsányi szerkesztett: — Nagy Pálhoz sajátkezű levelet írt. E levelet azonban, melynek létezése jól értesültek, névszerint Köhler Pál sopronmegyei sz. iváni birtokos rokona részéről állittatik, meg nem kerithettem, mert eltévedt gondtalan kezek közt, vagy megsemmisítettett félénk kezek által. — Ez időből, 1811. febr. 5-kéről szól hozzá a lelkesedni oly igen tudó Kazinczy Ferencznek, ki 1802-ben szabadult fogságából, Széphalomról kelt levele, melylyel bizonyos irodalmi küldeményét kíséri: »Felső-büki Nagy Pálnak Kazinczy Ferencz, a legszentebb tisztelet idézletét! Igaz fényű férfiú! Én is azoknak számából vagyok, a kik a Te ragyogásodat csudálták, s neki örültek. Égtem, lángoltam ezt neked mondhatni. Engedd, hogy Neked az idezárt két rövid írást nyújthassam, s így eljuthassak legszívesebb ohajtásom teljesedéséhez. Lelkem azt kiáltja, hogy tiszta vagyok s nem ismerem szebb örömet, mint midőn két ilyenén láng csap együvé. Hagyd hinnen, hogy szeretsz. A kegyes egek tartsanak meg a közjónak, melynek halhatatlan bajnoka vagy. Ajánlom magamat kedvezéseidbe.«

Nemes szívekben, minő Kazinczy Ferenczé volt, ily lelkesedést kelteni csak kiválóbb szellemek érdeme s jutalma lehet. De a hallgatag és szigorú Berzsenyi meg épen nem tartozott azon költők közé, — bár egyes esetekben csalódhatott — kik nagyobb s méltó ok nélkül lelkesülnek, kiknek lantjáról lángoló csodálat dithyrambjá zendül meg a nem-valódi érdem magasztalására. Az ő szüz és komoly múzája nem tartozott azon muzák közé, »kik a kedveskedést fölösleg üzvé, lettek nagyok kaczérai.« — A kit Kazinczy szeret, a kit Berzsenyi tisztel, az nem lehet más, mint valóban jeles ember, kiváló szellem s hű magyar hazafi.

Ez időkben sűrűen hullottak reá, úgy a valódi komoly tisztelet koszorúi, mint a csúszó hízélgés kaczer bokrétaí, ódáék és mindenféle versezetek magyar és deák nyelven, melyek majdnem mindnyájan azon témát pengetik, többé-kevésbé sikerült változatokban, hogy ő nem csak névvel, hanem valóban is nagy. — A sok közül feljegyeztem egyik latin költeményből a következő sorokat, mint némi tehetségre mutatókat :

Ingenium acre tuis longe maturius annis
Fundit ex ore tuo congrua verba seni,
Impatiensque morae, mensuram nominis implet
Ante diem magni, Paule diserte, tui,
Aemulus ipse Tui fueris, si corde virili
Major eris magno nomine Paule, tuo.

és azt, mely tisztelői által kiadott arczképe alá van írva :

»Orator magnae gentis, magnisque diebus
In nostris magnus, nomen et omen habes.«

Az 1807-ben megjelent »Rebegő magyar múzsa« hozzá intézte lelkesítő szavait, hogy mikép Thémisnek már szöszölő bajnoka, úgy legyen a magyar Apollóé is, mert a nemzeti nyelv elhanyagolása minden hátramaradásunk és sülyedésünk oka. Így szól e vers :

Szemmel látjuk, hogy áldozatunk
Füstje nem megy fel, és szózatunk
Csak por felett lebeg, zenitet nem ér ;

Mert idegen s holt nyelven szóló
Honunkra neheztel Apolló,
S a korcsok számára áldást szűken mér.«

Mindezek kétségkívül buzdították, s nemes törekvéseiben megerősítették az ünnevelt ifjú honatyát, bár hiúság, dicsvágy s népszerűség-vadászat soha sem volt tulajdona, s csak öntudatában kereste jutalmát. És ezen büszkeségre csakugyan nagy szüksége volt, midőn a népszerűség mosolya tőle elfordult, midőn dicsőítő versek helyett gúnyiratok, tapsok helyett gyanúsítások özönlöttek fejére, éppen akkor, midőn éltesebb korában már a nyugalom puha vánkosára s hálás elismerés boldogító díjára lett volna szüksége.

Az 1807-diki után következő 1808-diki s 1812-diki országgyűléseken nem vehetett részt Sopronmegye dicsősége, mert a kormány már ekkor használni kezdé szokásos fondorlatait a megyékben, hogy a nem tetsző követválasztásokat a kész eszközökül ajánlkozó főispánok által kegymosolylyal s fenyegetéssel, ígéretekkel s megfélemlítéssel, vesztegetésekkel s ha kelle, erőszakkal is meggátolja. Esterházy herczeg, Sopronmegye örökös főispánja s mindenható dynastája, egyenes utasítást vett a kormánytól, hogy Nagy Pál követté választását minden módon akadályozza, s az idők és emberek még oly gyávák s lelketlenek voltak akkor, közel az 1796-diki országgyűléshez, melyről a hatalomnak nem tetsző követek egyenesen hazaküldöttek, hogy a legfelsőbb meghagyás sikerült, és a nagyhatású szónok, ki az udvar s magas hivatalok visszaélései ellen és a minden oldalról nyirbált alkotmány védelmében oly hangosan merte felemelni dörgő szavát, s ki már azáltal is haragot vont magára, hogy hivatalt és rendjeleket nem vállalt (azon korban, midőn a hivatalkeresés s az ellenzéki követek ez útoni elhallgattatása annyira napirenden volt, hogy megbélyegzőnek sem tartatott, s az elárult követi állás természetes lépcsőnek tekintetett a cancelláriai, helytartótanácsi s curiai fényes hivatalokra), — a ki a kínált rendjeleket nem csak el nem fogadta, hanem azokból gúnyt üzött, mondván, »legfeljebb kertjében lennének használhatók mádárijesztőül« — e férfi az 1808-diki s 1812-diki országgyű-

léseken csakugyan hiányzott. Némi része volt ebben kétségkívül azon roszalásnak is, melylyel a jobbágyság e lelkes védőjének törekvései az aristocratia részéről fogadtattak, mindamellett azonban nem szenved kétséget, hogy ha megválasztatását erőlyesen akarja, azt a hatalmas főispán ellenére is képes lett volna keresztül vinni nagyszámú baráti, rokonai s az őt akkor, népszerűsége tetőpontján, bálványozva tisztelő ifjúság segélyével. Ő azonban, kit politikai pályáján dicsvágy soha sem vezetett, a főispán felszólítására, ki vele őszintén közölte a legfelsőbb rendeletet, önkényt visszalépett. Bármint tiszteljük is e szerénységet: ki kell mégis mondanunk, hogy jobban teljesítette volna hazafiúi kötelességét, ha a jogosítatlan avatkozásnak ellenszegülve, daczára a kormánynak s a magas aristocratiának, elfoglalta volna az őt megillető helyet, hol hazája a szabadság s nemzetiség ügyének lényeges szolgálatokat tehetett. Büszkesége vagy békés politikája másképp tanácsolta, s ő ez időtől fogva 1825-ig csak a megyében folytatta alkotmány- s népvédői szerepét. Időközben azonban, bár ekkor nem országgyűlési tag, az 1812-diki országgyűlés 4-dik czikke szerint a Stájerország és Magyarország közti határok kiigazítása tárgyában még 1807-ben kiküldött országos bizottság tagjává jelöltetett ki.

1812-től 1825-ig országgyűlés, mint tudjuk, a nemzet folytonos sürgetése daczára, nem tartatott, s minden, a mi a hazában haladási és nemzeti irányban történt, egyedül a megyék s egyes áldozó hazafiak által történt. A haladás örökéber szelleme azonban nem nyugodott; a mezei gazdaság előmozdítására, ipar s kereskedelem kifejtésére, országutak javítására, mocsárok kiszáritására, csatornák építésére, főleg pedig a nemzeti nyelv s irodalom күнүvelésére folytonosan tettek, bár nem nagyobbszerű, de buzgó kísérletek, s a nemzet, mely a véres háborúk éveiben annyit áldozott, a béke megkötése után méltán várható, hogy a kormány, hála kötelezve, a béke üdvös műveinek kifejtésére s a nemzet szellemi és anyagi javainak gyarapítására fordítandja gondjait. — Azonban a bécsi kormány e helyett a béke megkötése, Napoleon legyőzötése s főleg az olaszországi forradalmi mozgal-

mak gyors és szerensés elnyomása után mindinkább leleplezte absolutisticus szándékait.

A megyékben látván elnyomó törekvéseinek legerősebb gátjait, mindent elkövetett e sokféle nemzeti hatalomnak megbénítására, úgy a tényezők elerkölcstelenítése, mint későbbben tetteles erőszak útján is. Merész kísérletek tettek a régi szándék valóstítására, hogy a *pragmatica sanctio*, koronázási oklevelek, s az 1790-diki törvény szerint független s csak saját törvényei szerint kormányozható Magyarország is, az örökös tartományok hasonlatosságára, ősi alkotmánya letiprásával, absolut hatalommal kormányoztassék, s önállóságától megfosztva, az egységes birodalomba olvasztassék. A veszély nagyobb volt, mint valaha. Számítottak a nemzet gyengeségére, elkorcsulására, elerkölcstelenedésére, az úgy látszó álmra, melyben a kifosztott, hosszas háborúban el-fáradt, elszegényedett s elbutított ország merülve volt. Azonban esalatkoztak. Ama szikra, mely egyszer már kipattant a régi dermedésből felébredt s felmelegedett keblekből, — bár rejtve volt, nem allhatott el egészen többé, hanem csak nyílásra várt, hogy hatalmas sugarakban törjön elő, melyeknek olvasztó ereje azután lassankint átalakított, s megmástitott mindent a magyar föld színén. A költők szelleme nem halt meg; Kisfaludy s Berzsenyi lelkesítő nemzeti lantja visszarezgett a fogékony lelkekben. Az eszme, bár csöndben és halkal, de folyvást hódított s erősödött, míg végre ellenállhatatlan hatalommá lett, mely azután, kedvezőbb körülmények közt, teljesen megtörte a szükkeblű s hígvelejű ellenállást. S az ellenállás, a nyomás csak szitotta a termékenyítő meleget. Mert a szél fuvalma eloltja ugyan a gyertya gyenge lángját, de a már erőre kapott tüzet még nagyobb lángra lobbantja. A víztükörbe vetett kövecs előbb csak kis kört alakít, de e kis kör azután mind ujabbat — s nagyobbakat teremt. Így van ez az eszmékkal is, melyeket a reformátor, a költő, a szónok világba bocsát. A mi a nemzet lelkét II. József erőszakos rendszabályainak felrázó hatása s a francia forradalmi eszmék teljesen ki nem zárható befolyása alatt megragadta, nem volt már silány szalma-tűz, pillanatnyi lelkesedés, futó árhoz hasonló, mely perczekre gátot tör, s az-

után ismét elszéled s eliszaposodik, hanem hatalmas folyam, mely magának mind mélyebb-mélyebb ágyat ás, s ha — mint némely afrikai folyó — egy darabig a föld alatt folytatja is útját, ismét napfényre lép s megtermékenyíti a pusztaságot. — Kazinczy művelő szelleme, Virág »Magyar századai«, Berzsenyi ódái, Kisfaludy regéi, Nagy Pál szónoklata, gr. Széchenyi Ferencz és gr. Festetics György (e két férfi, kinek lelke periclesi századnak született), — nagyszerű áldozatai megtették hatásukat, s az elterjedt melegt magas lángra lobbantotta, üdvös ellenhatás útján, épen a merész kísérlet, melyet a bécsi kormány az országgyűlésen kívüli adókövetés és újoncszedés s az ellenszegülő megyékre intézett erőszakos csapások által, erejében elbizakodva kockáztatott.

A carbonári-mozgalmak elnyomása s az absolutismus jármának a megcsalt népek nyakára lánczolás után, a kormány elérkezettnek vélte az időt, hogy álarczát elvesse; 1822-ben országgyűlésen kívül követeltek adót s újonczokat a törvényhatóságoktól. E törvénytelen merényletek azonban, bár az ellenszegülők megpereltettek s börtönre is vettek, törést szenvedtek a magyar megyei autonómia életrealóságán. E sokféle hatalom nem engedte magát leigázni, s ha egyik fejt letapodták, másik és harmadik emelkedett fel a szomszédban. Sopronmegye is azon ellenszegülő törvényhatóságok közt volt, melyek leginkább kiiűntették magukat erélyük és szilárdságuk által, s Nagy Pál hozzáméltó részt vett azon eredmény előidézésében, hogy Sopronmegye is lelkesen felszólalt a törvény s alkotmány védelmére és csak az erőszak alkalmazásának engedett. Azonban e törvénysértő erőszakoskodások, elijesztés helyett, épen nagyszerű ellenhatást idéztek elő országszerte, s midőn végre a lelkiismerete szavának, vallásos érzelmének s jobb akaratú tanácsoknak engedő fejedelem, a sokat sürgetett országgyűlést összehívta, Sopronmegye ezúttal el sem várta, hogy a főispánhoz útasítás érkezzék Nagy Pál követté választatásának megakadályozására, hanem még mielőtt az országgyűlést Pozsonyba, 1825. szeptember 11-dikére összehívó kir. rendelet csak fel is olvastatott volna, egyértelműleg kiáltotta ki egyik országgyűlési követévé, azon kedven-czét, kit 1808-tól fogva gyáván elejtett.

Az 182%-iki örökké emlékezetes országgyűlésre Sopronmegye, főleg Nagy Pál közreműködésével, oly követi utasítást adott, mely lehetőségessé tette, hogy a megválasztott képviselő abban saját eszméi s törekvéseire nézve erős és biztos támaszt találjon, s mely egyszersmind az ország akkori állapotának hű tüköre. — Bennfoglaltatik abban, hogy az 1807-iki s 1812-iki országgyűléseken már fennforgott s bejelentett országos sérelmek orvosoltatása sürgettesék, hogy az országot nyomorba ejtő devalvatiók folytán az ország befolyása nélkül behozott papírpénznemek jó értékű pengő pénzzel váltassanak fel, s ily pénzen kívül más (papír) pénz folyamatba ne tétessék, a pénzbeli tárgy jövőben mindig az országgyűlésen vétessék fel s az ujabban veretendő arany és ezüst pénzekre az ország címere is reá nyomattassék; a mágnuszemélyeknek a pénz becse változásából eredt kereseteik elintézésére oly törvény hozassék, mely azok tulajdoni jogával s a természetes igazsággal megegyező; az 1790-iki országgyűlés rendszeres munkálatai tanácskozás alá vétessenek, s a mennyiben mind annyinak tárgyalására az idő rövid lenne, főleg az igazságszolgáltatás, és a katonatartás ügye s a porták igazságos felosztása, melynek hiánya okozza főképp, hogy a szegény adózó nép a reávetett adók befizetésére elégtelen, végre a csak ideiglenesen behozott és kir. resolútiók által önkényesen módosított urbérnek állandó lábra állítása s a földesúri jogok és az adózó nép sorsának meghatározása legyenek az első teendő; hogy az emberi egészségre s mezői gazdaságra nélkülözhetetlenül szükséges só tulságos ára leszállíttassék s annak emelése jövőre csak országgyűlésen történhessék; a magyar nyelv gyarapítására nézve 1807-ben tett felírások foglalata teljesítessék s azon hasznos és a nemzeti műveltség előmozdítására szolgáló munkák, melyeket a bécsi censura más nyelveken kibocsáttatni megenged, magyar nyelven is kiadathassanak (ekkor még csak ennyit!); hogy a m. kir. testőrség tartására 1764-ben kiszabott pénz csak ezen díszes czélra fordíttassék, s a mennyiben más czélokra pazaroltatott s a devalvatiók által megcsorbított, eredeti állapotára visszaállíttassék; a Ludovicea katonai akadémiára tett ajánlatoknak e czélra fordítása ne halasztassék; a közös haszonvé-

telekhez szükséges arány, s az egyenes és világos örökösödést szabályozó törvény életbe léptetessék; a nemesi jószágok végnélküli, erőtlentítő felosztása meggátoltassék; a kamarai jószágok érdemes hazafiaknak adományoztassanak; a kereskedés s vámok ügye szabályoztassék s a kiviteli vámok alább szállíttassanak; a népet tulságosan terhelő adók mérsékeltesse, s az egész országra nézve helyesebben osztassanak fel; — az udvari cancellariának s kir. helytartó tanácsnak a törvénykezési ügyekre önkényes parancsok által gyakorlott befolyása eltiltassék, különösen a repositiók a törvényszékek ítélte alá vettessenek; a nemesi felkelés czélszerű módja meghatározottassék; a magyar koronához tartozó tartományok visszacsatoltassanak; a jólelkű hitelezőket károsító hamis bukások ellen 1807-ben hozott 12-ik törvényezikk az ítélőszékek által pontosan megtartassék; az indigenák száma többé ne szaporitassék; gr. Széchenyi Ferencz és gr. Festetich Györgynek, ezen dicső s mindenben a haza fényére törekvő férfiaknak képei a nemzeti muzeumba helyeztessenek; — végre s mindenek felett pedig oly sajnós törvényteleniségek, mint 1823-ban történtek, hogy t. i. midőn a megyék az országgyűlésen kívül kibocsátott kir. parancsolatokat teljesíteni, a sarkalatos törvények megsértése nélkül, képesek nem voltak, azoknak eszközzésére királyi biztosok rendeltettek, sőt katonaeő is fordítottatott, örökre meggátoltassanak s a pátensek általi kormányzás megszüntetessék.»

Mily sötét képe a magyar haza akkori helyzetének, mely ezen utasításból s annak itt nem közlött bővebb indoklásából panaszos arczczal néz reánk, mily tömege a törvénytápodásnak, mily tengere a visszaéléseknek, mily nyögő kórháza az országos betegségeknek! s más részről mily gondos igyekezet a sebeket gyógyítani. — De nem csak a sérelmek orvoslása, hanem sokoldalú haladási, javítási törekvések is mutatkoznak már ez utasításban, mint a többi törvényhatóságok hasonló nyilatkozataiban is, s Nagy Pál, ki ez utasításadásban fő részt vett, híven meg is felelt meggyőző adásával összhangzó parancsainak! — Maga magának adta ez utasítást, melyet saját lelke mélyéből merített. — Látjuk a kivonatban közlött utasítás tartalmából, hogy az ország al-

kormányának leglényegesebb pontjai, az önállást s függetlenséget biztosító törvények erőszakosan letápodva, a régi s folyton ismételt sérelmek miatti panaszok fel sem véve; a néptömeg, a tulságos adók, mostoha vámrendszer, az ipar s kereskedés rendszeres elnyomása s a többszörös devalvatiók folytán szegénységbe, rossz termés éveiben épen a legiszonyubb inségbe s nyomorba süllyedve; az országgyűlés, melynek e bajokon segíteni lett volna feladata, minden attribútumból, mely egy parlamentet megillet, kivetkezettve s hatálytalan és meddő, csupán kérelmező és panaszkodó, nem pedig rendelkező s cselekvő, tartományi gyűlés szerepére alacsonyítva; a reformmunkálatok 1790. óta több mint 30 éven át mellőzve, a papirosra hagyva, és minthogy a korigények által azalatt messze tulszárnyaltattak, egészen haszonvehetlenekké téve s eltemetve; az igazságszolgáltatás, felsőbb befolyásokkal, önkényes parancsokkal korlátozva, — az adózó nép milliói önkénynek hagyva martalékul; a nemzet legszentebb tulajdona, legkedvesb kincse is, a nyelv, csak néhány lelkes költő által ápolva saját szívének melegével, a közéletben háttérbe szorítva s elhanyagolva; a közpénzek s alapítványok céljaiktól elvonva; — a sajtó lenyűgözve! Mindez gyors segélyért kiáltott! a magyar törvényhozónak, ha kötelességét híven akarta teljesíteni, mindezt fel kelle ölelni emberi tehetséget túlhaladó erőfeszítéssel, s minthogy ez egyszerre lehetetlen volt, legalább bölcs megfontolással állítani fel a helyes sorozatot s egymásutánt, hogy ha minden nem történhetik egyszerre, történjék mindenek előtt a mi leglényegesebb. Nagy Pál szelleme előtt most is a nemzetiség megmentése, s a nép sorsának javítása lebegett első sorban s a hosszú és érdekes 182 1/2-iki országgyűlésen, melynek leírására ezuttal ki nem terjeszkedhetem, ismét e két tárgynak szentelé főképen erejét s következetesen folytatta fényes szerepét ugyanazon nézetek, s irányzatokkal, mint azt már 1807-ben megkezdé. Az idők most már némileg kedvezőbbek voltak, s a közvélemény valamivel érettebb; s bár az ősi alkotmány sánczain kívül álló nép érdekében tett indítványai még akkor is nem egyszer zúgással és roszalással fogadtattak a nemesség követei részéről, sőt ezek, merész szavai által felingerelve, egy

alkalommal csoportosan hagyák el a tanácskozási termet: a bátor szöveg most már még sem hangzott el egészen nyomtalanul, s a szónok eszméit, — kiben az ósdi elfogultak, bár mindenkor az ősi alkotmány fentartását hangsúlyozta s bölcs mérséklettel és fokozatossággal tette az adózó nép javára czélzó indítványait, ezen ősi alkotmány felforgatóját látták, — most már lassanként megértette s felkarolta a felvilágosultabb közvélemény, mely ezentúl, 1848-ig, meg sem állapodott előre törő pályafutásában. Nagy Pál indítványai csak igen mérsékelttek, s inkább csak az emberiség szempontjából kiindulók, mint szabadelvűek voltak, s épen az ősi alkotmány fentartása s megerősítése czéljából kívánta a jobbágyokat sujtó visszaéléseknek, az urbéri viszonyok legkiáltóbb árnyoldalainak megszüntetését, csupán azon határig, a meddig őt az ősi alkotmány korlátai ereszték. De még erre sem volt megérve a nemesség uralkodó eszelleme, s azon magasztos jelenet az összes világtörténelemben, hogy a magyar nemesség önmaga vivott s lelkesült a jobbágyok mellett az oligarchiai érdekeket legyező kormány ellenében, csak az 1836-iki országgyűlésen merült fel, örök dicsőre nemzetünknek. Ezuttal még nem vezethetett célra a szép törekvés, bár a szónok lángszavai nem hangzottak már el nyomtalanul, s a szabad nép és szabad föld későbbi diadalának ez volt első felvonása, melyben Deák Antallal, Borsiczkyval, Ragályi Tamással, az akkor még Nagy Pálon messze túljáró szabadelművel, id. Pázmány Dénessel stb. ő vitte a vezérszerepet.

A magyar nyelv s nemzetiség ügyének pedig legelső rendű bajnoka maradt most is, azon folytonos és heves küzdelmekben, melyek ez országgyűlésen a főrendekkel, a káptalanok, a kárpáti felső megyék, a német és tót királyi városok, Horvát s Tótország, s maga a főváros követeivel vivattak, kik szóval mindnyájan a magyar nyelv s nemzetiség barátainak vallották ugyan magokat, de mindenféle kibuvó ajtókat kerestek a német s latin nyelvvel együttjáró műveltség, a nem magyarajkú honlakosok iránt tartozott kimélet s a gyakorlati lehetetlenség álürügyei alatt. Mindenki pirult már Magyarországon a magyar nyelv s nemzetiség előmozdításának nyíltan ellenszegülni, de még igen sokan voltak, kik a

javaslatokat koraiaknak, vagy túlságosoknak, vagy kivihetetleneknek nyilatkoztatták. — Az országos sérelmek és kívánatok egyik legfőbb pontját képezte a nemzeti nyelvnek országos divatra s érvényre emelése, miszerint a törvények a latin mellett magyar szövegben is szerkesztessenek, s a nemzeti nyelv a közoktatásban s a közigazgatásnak legalább némely ágaiban visszahelyeztessék természetes jogába. A legjogosabb, legtermészetesebb kívánat — a mi most már megfoghatatlannak tűnik fel — nem teljesült, de a nemzet meggyőződött, hogy a kitarító, ernyedetlen hazafiúi buzgalom nem sokára ki fogja vinni azt, a mit csak a legsilányabb szűkkeblűség, az öngyilkos butaság ellenezhetett. A m. akadémia alapjai ez országgyűlésen lettek lerakva, s ez főképen Nagy Pál lángszavainak köszönhető, az 1825-ik év nov. 23-án tartott, örökké emlékezetes kerületi ülésen. — Ha a jobbágyok sorsát s a nemzeti nyelvet illető indítványaival még most keresztül hatni nem bírt is az akadályok szikláin: már most szerencsésebb volt azon indítványával, mely az urbéri telken lakó nemesek adómentességének eltörlésére irányult, s első alapját vetette meg a közteherviselés nagy elve bekövetkező diadalának. Az előleges sérelmek pedig főképen az ő vezérlete alatt állítottak össze, szóval: Nagy Pál ez országgyűlésen népszerűsége, hatása és dicsősége tetőpontján állott, s bár a hosszú országgyűlés kézzelfogható eredménye nem nagy lett, s a kormány és főrendi ház által a nemzet képviselőire kényszerített meddő sérelmi politika, mely az idő és a munkás erők legnagyobb részét elfoglalta, a haladási kérdéseknek csak alig engedett némi tért: a bátor kezdeményezőnek érdemei fel vannak jegyezve Klio könyvében. A főrendek korlátlan vétője, a sikertelen izenetváltogatásnak bosszantó és fárasztó táncza oly vérlázító tragicomédiát képezett, oly hallatlan idővesztéséget okozott ez országgyűlésen, hol a szabadelmű elemek a főrendi táblán még meg nem erősödtek, s egyes hazafiak jó akaratú izolált gyengeségben vezették el, — mely a legangyalibb béketürelmet is szenvedélyre s haragra bősztíté, s azon bölcs mérséklet, és jóakaró közvetítés, melyet a főherceg nádor a főrendek, s a királyi személynökké kinevezett szeliden Löles s hazafias érzelmű Majláth György a kö-

vetek táblájánál kifejtett, csak igen kis részben orvosolhaták a szerencsétlen rendszerben fekvő országos nagy betegséget. Annál nagyobb volt az országgyűlés erkölcsi hatása az alkotmányos érzelmek kifejtésére, a szabadsági eszmék terjesztésére, melyek azután a közel jövőben megtermették tápláló gyümölcseiket. — A sérelmi politika által kiszorított reformok szűkre szabott térén mégis azon előlépés történt, hogy az 1790-iki országos bizottságok időközben elavult reform munkálatainak újabb feldolgozására nagy országos bizottság küldetett ki, mely azután kilencz albizottságra oszlott fel a nádor elnöklete alatt. És Nagy Pált, a lángeszű államférfit, az eszmedus szónokot, nem látjuk ezen fontos országos küldöttség tagjai közt; míg ez a pesti Károlyi palota termében az ország állapota átalakításának nagy munkáján dolgozott, melyre csak a legkitünőbb tehetségek vannak hivatva; míg sokan, kiknek tehetsége s erélye az övét meg sem közelíté, a reformkérdések műhelyében kontárkodtak: ő a porták összeírásának silány fáradságával töltötte idejét, melyet bármely irnokocska végezhetett volna kedélyes pipafüst mellett. A hatalom, mely az országos bizottság összeállítását ez időben korlátlanul intézé, nem akarta a tüzhelynél látni azon szakácsot, ki a borssal s paprikával igenis bőkezűen bánt, s nem eresztette a mérleg közelébe azon férfiut, ki szellemi felsőbbsege súlyával a tespedés nehezékeit felbillentethé, ki elméje fényes világával a gyenge szeműeket sértheté. És a tervek csakugyan kisszerűek, az európai színvonalat fel nem érők, sőt részben az 1792-iki munkálatoknál is silányabbak lettek, melyeknek javítására, s a fejlettebb korszakhoz idomítására volt a bizottság hivatva. Nem akarom állítani, hogy e szegény eredményt Nagy Pál távolléte okozá, de kétség kívül ez is okozá; mert nevelte volna azon kisebbségben maradt számot, melynek tagjai figyelemre méltó külön szavazatokat terjesztettek elő, sőt erélyével talán keresztül is vitt volna némely szélesb látkörű egészséges reformeszmét.

A tekintetes Karok és Rendek boldog megleléddéssel oszlottak haza Pozsonyból, mert hiszen a veszélyezett alkotmányt a biztosító fejedelmi szó, s az ország önállását meg-

erősítő, nem új, de a régieket hiven ismétlő törvénybetűk által megmentették, s körülszanczolták. — Nem így gróf Széchenyi István. Ő a nemzet üdvét nem a holt betűben, hanem az életerős haladásban, az erőteljes munkásságban, a nemzet dicsőségét nem a múltban, hanem a jövőben keresé; ő kikiáltotta a meglepő, a nemzet eddigi véleményével szemközt ellenkező, s nála vallásos hit erejére emelkedett meggyőződést: a magyar nem *volt*, a magyar *lesz*. A következő évtizeden keresztül már Széchenyit látjuk reformatori fényes szerepében, mint az eszmék s vállalatok teremőjét s irányadóját, az összes szellemi mozgalom uralkodóját. A Hitel, Világ, Stádium lettek a felrázott nemzet bibliái, mely előtt megnyílt a bepillantás az ígért földébe. — E nagy hadvezér mellett mindenki csak másod és harmadrendű hadsegéddé, vagy épen közkatónává lett az óriási küzdelemben, melyet a korszerű felvilágosultság vívott az ősi sötétség, melyet Európa harczolt Ázsia ellen. — És e férfin, gr. Széchenyi István, Nagy Pált mesterének nevezé.

A mester pedig, úgy látszik, megdöbbenve állott meg a rendszerén messze túl ható eszmék áramlata előtt, s az 1830-iki rövid országgyűlésen, hol Deák Antal, Ragályi Tamás, Pázmándy Dénes, Balogh János, Borsiczky István s az 1825-iki országgyűlés több kitünősége társaságában ismét jelen volt, — már határozottan látjuk őt a demokratiai elvek ellen fellépni, melyek által nem hitte megvédhetőnek a szabadságot, a mint azt ő megszokta értelmezni, és szeretni. Nagy Pál azok közé tartozott, kik a demokratiai elemre keveset adnak, s attól a valódi szabadságra nézve jót nem várnak; ő azon meggyőződésben élt, hogy az értelmesb és vagyonosb aristocratia szilárdabb, s biztosabb öre az alkotmánynak, mint a könnyen csábítható, kijátszható, megijeszthető tudatlan és szegény nép; s ő az ősi aristocratiai alkotmányt már csak azért is szeretve feltette, mert azt Bécs ellenében oly régen s oly hévvel védelmezte. »Alkotmányunkat nyolczszáz év óta nem fenyegette akkora veszély, mint jelenleg« — ezt halljuk az 1807-iki s 1825-iki hős szájából az 1830-ki gyűlésen. — »A tatárok és törökök elpusztították az országot, de abból ismét kitakarodtak; jelenleg azonban erkölcsi hatalom fenyeget

bennünket, melynek iránya egyenes ellentétben van azzal, mit nekünk a legszentebb gyanánt kell megőriznünk. Minden el van telve a demokratiai elvekkel, naponként tovább terjednek azok, mint a tűzár, s aristokratiai rendszerünket végromlással fenyegetik. Hasonló irányra mutat az ujonczállítás ügyében tett nyilatkozata. — »Ha az aristocratia a szükséges segélyt a kormánytól megtagadja, ugymond — kényszeríti ezt, hogy nyakára hágjon, s a democratiához forduljon. A trón fennmarad, de a kiváltságos rendek elmerülnek.« stb. — Nem tehetjük magunkévá e nézetet, de nincs jogunk kételkedni annak őszinteségében, sőt tisztelnünk kell azon bátorságot, melyvel az ugyanazon táblánál, melynél a népszerűségének akkor tetőpontján álló vetélytárs, az ékesszöllő Ragályi Tamás is ült, — azon férfiú, ki Nagy Pál népszerűségét aláadni fáradhatlanul törekedett — daczára a népszerűség elvesztése igen valószínű veszélyének, oly nyíltan s leplezetlenül lett kimondva. — És csakugyan bekövetkezett, a mit várni lehetett. Nagy Pál, bár a nemzeti nyelv ügyében ismételve erőteljesen felszólalt, bár a sérelmek orvoslását buzgóan sürgeté, s a nov. 27-iki ülésben, Mirabeauként kimondá, hogy »feledni látszik a kormány, hogy az ország rendei nem kegyelemért esedeznek, hanem *jogukat* követelik« — bár a decz. 16-iki ülésben azon eljárást, hogy a nemesség érdekében tartott országgyűlések költségeit nem a nemesség viseli »aljas piszkosságnak« nevezé — s ezáltal nemes társai arczára szégyenpirt idézett: az országgyűlést mégis a népszerűség nimbuszától már csaknem egészen megfosztva hagyá el.

A következő 183²/₆-iki országgyűlésen pedig azon keveset is elszórta magáról, mely még abból fennmaradt; mert bár lángszelleme és szónoklata a már csaknem 60 éves férfiúnál semmit sem veszített egykori erejéből, s hallgatóit időnként most is elragadá, midőn kedvencz tárgyaiban felszólalt: a gyökeres javítások, a demokratiai alakulások felé törekvő mozgalmakkal együtt haladni nem tudva, nem akarva, egészen elvesztette a szabadelvűség fénykörét, s a többség bizalmát. Mint jellemrajzának írója, a Magyar Szónokok és Status férfiúk könyvében mondja, politikai színváltozást vetettek szemére, holott csak a világitás változott, melyben feltűnt,

a szemüveg lett más, melyen keresztül bírálták; ő ugyanaz maradt, a ki azelőtt volt. — Ehhez járult, hogy ezen országgyűlésen nála valóban nagyobb államférfiak és tanultabb s tartalmasabb szónokok léptek fel. Ragályi Tamás, 1830-iki vetélytársa ugyan a kormánypárthoz szegődött: de ott volt Kölcsey, a mély tudomány, classicus ékesszöllés és szeplőtlen jellemfeszítaságnak ez az istenektől kegyelt felkentje, s Deák Antal visszalépte után ott volt Deák Ferencz, a nem sokára általánosan elismert fővezér, a logika és valódi parlamenti ékesszöllés nagy mestere; s ott volt már, írott országgyűlési tudósításával, a varázstollu s varázsajkú Kossuth Lajos. — Ily országgyűlésen hogyan tarthatta volna meg teljes sugárban régi nimbuszát a régi Nagy Pál, ki a korrallal s tudománnyal előre nem haladt, ki folyvást csak korábbi szűkebb eszmekörében forgott, ki az 1832. decz. 26-iki ülésben tovább-tovább ragadtatva rendszere vaskövetkezetességével, épen a »szabad ujság« behozatala ellen is nyilatkozott, mely, szerinte, nem aristocraticus országba való? — Hiában fogott már kezét az urbéri kérdésekben s a nyelv tárgyában, az öt tulszárnyaló ellenzékkel, hiában tartotta már, az örökvaltság s a jobbágyi osztály számára követelt egyéb nagyobb szerű engedelmények megbukása feletti elkeseredésében, dörgő beszédét az oligarchia ellen; hiában segített letörteni a nemességről azon szégyenfoltot, hogy az országgyűlési költségeket a nem nemesekkel fizettette: népszerűsége veszte volt; az ellenzék s annak segédtábora, az országgyűlési zajos és demokratiai érzelmű ifjuság letépte elhervadt koszoruit. — Tagadhatlan, hogy a rendszeréből kiforgatott ember, bár sohase lett a kormányakarat egyenes közege, sőt egyes kérdésekben annak heves ellenzője maradt, s legalább a sokszor említett két fő pontban sohasem tágitott: de az új ellenzék modorát magáévá nem tette soha, a minden áron ellenzést, mely sikerrel nem biztatott nem szerette, s így az ellenzéket, mely reá biztosan nem számíthatott, sokszor kellemetlen zavarba is hozta, midőn váratlanul, hosszas tapasztalása s ügyességéből folyó parlamenti tapintattal, a tárgyalt kérdésnek, az utolsó perczen, midőn az ellenzék már biztosnak hitté többségét, — a vitázó pártok ki

egyeztetésének ürügye alatt, oly fordulatot adott, mely az ellenzék ezéjait meghiusítá, s a kormánynak látszott kedvezni.

És azon Nagy Pál, kit előbb az önző s előítéletes aristocraták, a legjózanabb reformoknak is konok ellenzói, támadtak meg gyanúsításaik nyilaival, mint jacobinust s országháborítót, az 183²/₄-iki s főleg az 183³/₄-iki országgyűlésen, — bár politikai elvei — s irányára nézve semmit se változott, mélyen lesüllyedt a közvéleményben; minthogy a rohamos, erőszakos, kétes sikerű, a neki mindenek felett szent és féltett nemzetiséget, véleménye szerint, veszélyeztethető reformokat, a »csak azért is« féle ellenzékeskedést, a hatalommal bíró s azért figyelmen kívül nem hagyható tényezők felbőszítését, a kihívó modort nem szerette, s a divatos napi véleményeknek meghódolni igen büszke volt. A vágyak azonban már az övéinél tovább terjedtek, az eszmék szárnyalása mérészebb lett, s a ki nem rég a haladás egyik zászlótartójának, a reformtörekvések első rendű bajnokának tekintetett, csakhamar a pecsovicsok táborába lett sorozva. Mily méltatlan, mily igazságtalan eljárás! — Ő volt az, ki a földesúri visszaéléseket, maga is földesúr, legelső támadta még azok környezetében, kik földesurak és a visszaélésekből hasznot húzók voltak egyenkint; ki a jobbágyok állapotának enyhítésére, jobblétük biztosítására első emelt szót; ki bátor harcot kezdett a kiváltságok ellen; ki egész szónoki és államférfiai erejét felhasználta az úrbéri köznemesség megadóztatásának keresztülvitelére s ezzel utat tört, hogy a nemesi adómentesség szégyene a nemzet arczáról letöröltessék, ki első hintette el a termékeny magvakat, melyekből azután, igaz és tagadhatatlan, oly eredmények keltek ki, melyek túl mentek az ő eredeti szándékain s az ősi alkotmány keretében maradni akaró szűkebb rendszere korlátain, de a kezdeményező dicsőségét igazságos bíró előtt csak nevelhették; ki mindenkor szem előtt tartotta ugyan a történeti alapot, az ősi alkotmányt, de épen azon egyedül jőzan s észszerű móddal akarta azt a végromlástól megmenteni, hogy kárhuzatos és elkésztető kinövéseit s visszaéléseit kijelölte s hű kertészként a fattyunövéseket nyeste le, élesen metsző késével, melyek az élő fa erejét elsízták s életét veszélyeztették; ő volt azok so

rában, kik a haldokló magyar nyelvet s nemzetiséget törvényhozási gondoskodás tárgyává tették, a legerősebb, legfáradhatlanabb harczos. S e munkát folytatá öt országgyűlésen keresztül, szellemének s ékesen szólásának egész erejével, de közpályája derekán s még inkább végén már azon nagy erőből, melyet népszerűségnek hívnak, nem támogatva többé. Mert bár, mint mondám, sohasem ingadozott meggyőződéseiben s elveiben, a nemzet lényeges sérelmeinek mindenkor meleg szószólója vala, bár a kegyelt ősi rendszer s kiváltságos alkotmány káros kinövéseit bátor kezekkel szaggatta le, a pénzügyi, az adózási s katonai viszonyokra vonatkozó feliratokban fő szerepet vitt, bár az urbéri nemességet adózás alá vető törvény nagy részben az ő érdeme, melynek kivívására egész szónoki és személyes befolyását felhasználta, bár az 1840-iki amnestia, Deákon kívül, leginkább az ő műve, az alkotmánynál is fontosabbnak tartott nemzeti nyelvnek és szellemnek pedig legéberebb őre s leghivebb előmozdítója volt, minthogy az ősi alkotmányos rendszert gyökeresen átalakító reformok iránt rokonszenvvel nem viselkedett, s azon merész és kockázatos pályára, melyet a gyors nemzeti ébredés s a régi hátramaradás élénk érzete, az európai újabb államtudomány által tápláltatva, tűzött a közélet férfiai elé, könnyedén lépni s megszokott kerékvágásából kizökkenni nem akart, minthogy az uralkodó napi véleményeknek büszke szelleme, a tudomány újabb vívmányainak éltesb korával járó lustasága meg nem hódolt; ő, kit előbb a conservatív s udvari párt üldözött haragjával, gyanúsításaival, kinek nevét az előzői hatalom a rendszeres munkálatok készítésére megbízott választmányok tagjainak sorából is kitörölte, most a szabad-élvü tábor oldaláról vádoltatott politikai színváltoztatással, holott nem ő változott, hanem a levegő, melyben élt, az eszmeáramlat, mely körülhullámzá a mozdulatlant. Hibája vagy szerencsétlensége abban állott, hogy az események alakulását, a folyton haladó szellemi élet irányzatát vagy nem kísérté elég figyelemmel, vagy nem méltányolta eléggé elfogultságában s büszkeségében, s független és önálló meggyőződéseit, melyek a kor színvonalán már több kérdésben alul maradtak, nem rendelte alá az uralkodó meggyőzéseknek. Las-

sankint elhagyatva s elszigetelve látta magát; büszkesége azonban nem hajlott, sőt ellenszegült. Ez őszinte s büszke jellem tettetést nem ismert; a mit jól vagy rosszul, helyesen vagy hibásan gondolt s érezett, azt tartózkodás nélkül ki is mondta; egyébiránt, meg kell vallani, hogy a haladó korral s tudományjal keveset tanult s haladott, és a későbbi országgyűléseken ugyanazon nézetekkel s elvekkkel jelent meg a változott küzdőterén, melyekkel át meg áthatva az 1807-ikét elhagyta. — Nem csak a népszerűség támaszát veszté, hanem a rágalom nyilait is szenvedé. Nem hányhatták szemére, hogy kormányhivatalt keresett s fényes czimért és fizetésért adta el meggyőződéseit, mert hiszen, ha ezt tenni akarta volna, nyitva állott magas tehetségei előtt a főbb hivatalok egész lajtorjája; rossz néven vették tehát tőle, hogy gróf Pálffy Ferencz zárgondnokságát elvállalta s ezen magánviszonyt, a gróf bizalmának kifolyását, politikai hitszegése jutalmául tüntették fel, s irigyelték tőle az 1843-ban nyert csepreghi kis donációt is. — Igaz, hogy a közügyek által elfoglalt, gazdálkodni, legalább magának, nem értő, igen is bőkezű és lovagias, házasságában nem szerencsés férfiú anyagi viszonyai rendtelenségbe jutottak; de csak a politikai pártszellem dűhe lehetett oly igazságtalan, hogy rossz néven vegye tőle, ha azokon a jövedelmes, politikai tekintetben független állás elvállalása által segíteni igyekezett; s ki nem látja, hogy e nagy tehetségű, roppant hatású, országos hírű férfiú, ha meggyőződéseit áruba akarta bocsátani a silányabb portékát is örömeit vásárló bécsi kormánynak, egészen más árt szabhatott volna Pál fordulásának, mint egy, a hiúságnak s dicsvágynak, mely Nagy Pál lelkében nem lakozott soha, épen meg nem felelő magán zárgondnokságot. — Már gunyiratok is keletkeztek ellene; már a hevesvérű ifjuság, a szívével gondolkozó, lepiszszegte szavait, s mint Kölesey országgyűlési naplója bizonyítja, még a nemesebb szellemek sem voltak magokkal tisztában politikai jelleme iránt; már egy követő társa szemébe mondta, hogy Berzsenyi méltatlanra pazarolta dicsőítő énekét, s az országgyűlési közvéleményből merítő Miss Pardoe a »The City of the Magyars« című többek közt őt is jellemző munkájában azon törve fejté, vajon: Nagy Pál csak sértett hiu-

ságból s dicsvágyból, vagy pénzzel megvesztegetve tért e át a kormánypárthoz? kegyes volt az előbbit véleményezni.

Mi, higgadtan s az akkori forrongó kor elfogultságától s politikai szenvedélyeitől menten, kimondhatjuk az igazságos ítéletet, hogy Nagy Pálnak, első fellépése óta következetesen vallott elvei megtagadását nem vethetni szemére, s ha valamit tőle rossz néven vehetünk, vagy helyesebben mondva, a mit sajnálhatunk, csupán az, hogy nem folytatta, a kor haladó szelleméhez mérve s idomítva, azon fényes pályát, melyre tehetségeinél fogva hivatva volt, hogy nem emelkedett feljebb és feljebb, a nemzet új vezéreivel, a gyökeres reformok útján, melyeknek szükségét, elodázhatlanságát már annyira érezte a meddő és silány sérelmi politikát megunt, és mélyebbre ható gyógyszerek után sovárgó nemzet, hogy haragjában anathemát mondott a régiebb politikai iskola embereire, kik közé Nagy Pál tartozott. Azonban, midőn ezt őszintén sajnáljuk, el fogjuk-e feledni tagadhatlan érdemeit? el fogjuk-e feledni különösen e helyen, a m. akadémiában, a magyar nyelv s nemzetiség mellett, annak idejében hősies, mindenkor buzgó és hű fellépését? — Itt, a m. akadémiában, érdemeinek ez oldalára kell, hogy helyezzük a fősúlyt; ezen érdeme hozta őt az akadémia igazgató tanácsába, ezen érdemének jutalma, hogy e terebben, hálaival s kegyelettel újítjuk meg emlékezetét; mert elragadó szónoklatai, a költők laujának lelkesítő zengéseivel egyesülve, legtöbbit tettek arra, hogy a nemzeti nyelv iránti hőbuzgalom hazaszerte fellobogott, hogy ezen intézet, a törvényhozás pártfogó hozzájárulásával, hazafiúi szent részvét áldozataiból, melyek sorát a halhatatlan gróf Széchenyi István nyitá meg, — mondhatni, pár nap alatt, megalapított. S erről senki sem tehet illetékes tanúságot, mint azon szellem-rokona, ki szónoklata benyomásának varázshatása alatt, egy egész évi jövedelmét tette le az oltárra. »Adjuk meg »írja ő a Kelet Népeben« istennek mi az istené, de adjuk meg azt is mi a Nagy hazafié; ne tagadjuk meg tőle azon babért, melyet érdemele: — hiszen nemzetiségünk megmentésében ő az első bajnok, — s mely babér, ha ő többé nem lesz, bár akarjuk, bár ne, még akkor is fog zöldelni halántékai körül, mikor annyi közülünk már rég felejtve s örökre elsüllyedve

lesz a néma idők tengerébe.« — Az elismerés e szép szavait olvasva, Nagy Pál is elmondhatá szívének meglegedésében, a mit Cicero irt Catonak: »laetus sum laudari a laudato viro.« — Áldott legyen az ember, ki e szavakat megérdemlé, s áldott az, ki azokat elmondani elég nemes volt akkor, midőn a nemzeti jellemünk tükrön kétségtelenül szennyes foltot képező gyanusítási dűb, a napi véleményeknek s őt tálszárnyaló irányzatoknak hódolni nem akaró büszke veteránt mérges tajtékjával önté le, midőn az egykor általánosan ünnepeletnek nevét gúnyiratok hurczolták meg az útszák sarában. — És csakugyan, Széchenyi e részben is proféta volt; Nagy Pál nagy neve, Széchenyi szomszédságában, s Kisfaludy, Berzsenyi, gr. Festetich György mellett a nemzeti Üdvleldében, a magyar Valhallában fog diszteni, midőn sok mondva csinált nagyság a megvető feledés örvényébe merül, midőn sok éles korholója, a változó napoknak számos divathőse, említetlenül tűnik el. Ő a törvénykönyvben s az életben nagy emlékeket hagyott maga után, míg sok nagyhangú elítélője egyebet sem tett, mint napidíjait rakta zsebre, s mégis, midőn a törvényhozás egy-egy szakának vége van, oly meglegedett és sugárzó arcczal száll alá a tanácssterem lépcsőin, mint Mózes, a törvények megalkotása után, Sinai hegyéről.

Érdekesnek tartom ezuttal felolvasni a t. Akadémia színe előtt gr. Széchenyi Istvánnak a közpályáról már visszavonuló Nagy Pálhoz Pestről 1840. november 24-én küldött levelét s Nagy Pálnak e levélre irt válaszát, melynek eredeti fogalmazványa előttem fekszik, s melyben a népszerűtlenné vált, de meg nem tört veterán, politikai pályájáról, s eljárásának vezéreszméiről őszintén s öntudatosan ad számot, melyből irányának rokonsága a nagy gróféval világosan kitűnik s a mely egyszersmind nyelvének, styljének, és modorának hű tüköre.

Gr. Széchenyi levele következő:

Kedves barátom s különösen tisztelt mesterem!

Ide csatolva küldöm a selyem dolgát illető közleményeket. Vedd azokat nyájas hangulattal, s ha nincs elveid ellen társulatunkban részt venni, kérlek pártold azt hozzájárulásod

által bármily csekély sommával. Hiszen tanítványaid, melyeknek én is egyike vagyok, csak azon nyomon indulnak az illető tárgyban, mely nyomot Te oly régen s annyiakban jelelé ki. Hidd el, mindnyájan igen fogunk azon örvendeni, de kivált én, ki emberséges fáradozásaim díját leginkább abban lelem, ha régi barátim célaimban egy kissé elősegítenek. Szerencsétless tehát néhány sorral.

Tudomásomra jött tegnap, hogy Pálffy Ferencz *fiad* megfizette régi hátramaradását a pesti intézvényekhez. Köszönjük, köszönjük, — ez is a Te munkád, s így munkálsz te nagyban és kicsinyben minden fitogtatás nélkül, mint például az amnestia kérdésében, s teszel célra vezetőt és jót, míg mások hasztalan lármát ütnek, s az otromba sokaság homlokjaira fűzi a habért! Mi ketten igen-igen egy helyen állunk a közvéleményben — majd fel, majd le — azért tán jó is volna, ha egymást kölcsönösen elősegítenénk. Isten tartson. Annyira el vagyok foglalva, hogy alig végezhetem be de csak szapora leveleimet is. — De többi közt, épen most jut eszembe, nem leszen-e hozzád szerencsém? Azt tudom, hogy várva várnak reád a színházi országos kiküldöttek. Jöjj tehát minél előbb, s izend meg, ha megjövé, hogy Hozzád minél előbb legyen szerencsém. Őszinte barátod s kész szolgád Széchenyi István.

Nagy Pál válasza e levélre, mely azt is bizonyítja ugyan, hogy az ikes igék szabályai iránt nem viséltetik valami különös tisztelettel, de irójának kedélyvilágába mélyen enged bepillantantunk, ekkép hangzik:

Kedves barátom és szivemből tisztelt tanítványom! midőn Te engem nyájas szerénységgel mesterednek nevezni kegyeskedél, akkor bizonyára legnagyobb mértékben valószodott a »Discipulus supra magistrum« és ha Te, állításod szerint, azon nyomon indultál, melyet én oly régen és annyiakban jeleltem ki: akkor Te fáradhatlan munkássággal és mély értelemmel egy tág országutat építettél azon kis nyílás mentében, melyet én egy sűrűs berken keresztül tévelegve tiportam. — Ha elődink, úgy mint Te, gondoskodtak volna az állandó hidak építéséről, SzentAndrás hava 24-ikén irt felette becses leveledre nyomban feleltem volna, de minekutána Karácsonyhava 5-kén két egész óráig kéntelenítettem a Dunaparton

állani, és azután három egész óráig, kemény hidegben és sűrű esteli ködben egy csónakon a jég közt lebegni: annyira meg-hűtém magamat, hogy azolta az ágyat nyomván, csak most kezdek lábbadozni. — A selyemtenyésztestet illető közlemé-nyeidet örömmel vettem, mert tudom, hogy az csak hasznos és a hon javára czélzó lehet, a mit Te kívánsz előmozdítani, és ugyanazért mind magam részéről, mind a gondviselésem alatt levő tömeg részéről hozzá járulni el nem mulasztom.

Azt írod, »hogy én nagyban mint kicsinyben, minden fitogatás nélkül, ugymint p. o. az amnestia kérdésében, munkálok és célra vezetőt és jót teszek, míg mások hasztalan lármát ütnek, kiknek az otromba sokaság homlokjaikra fúzi a babért.« — Hát vajon már nem fölös jutalom-e nekem, ha bár Te csak egyedül magad gondolkodsz így felőlem? — ha azon otromba sokaság lármájában pontosulna a nemzet *valódi* közvéleménye, akkor fődolog leend a tébolyodottak intézetéről rendelkezni. Odi profanum vulgus, és kegyeit soha nem vadásztam, sőt a mint magad jól tudod, akkor üdöben is, midőn nekem untig tömjénezett, mindenkor csak dorgálással és mély megvetéssel viszonztam tapsait, mert azokról, úgy-mint fűttyeiről azt tartom, hogy nem hallanak mennyországba. — Azt írod tovább hogy mi ketten igen egy helyen állunk a közvéleményben — majd föl majd le. — Oly csekélyek azok, melyeket én eszközöltem, minden tekintetben fényes tetteidhez képest, hogy az *egy helyen állást* gúnynak vélném, ha barátságodról meg nem volnék győzve. Azonban magam is azt tartom, hogy gondolkozásunk a hazai tárgyakra nézve sokakban megegyez, hogy mind ketten átlátjuk, hogy bár legigazságosabb ügyeinket csak némü politikával lehet kivívni, és hogy a magyar, gyöngye csoport, melynek hazájában is számtalan az ellensége, durva gorombasággal, a kormány, főrendek, főpapság, társországok és polgártársak illetlen, betyár megtámadásával messze nem menend, és hogy oly oppositio, mely sans rime et sans raison a kormánynak törvényes és törvénytelen intézetei ellen egyenlő hevességgel kel ki, az okosabb rész véleményére, mely egyedüli támasza, soká nem számíthat.

Rá emlékeztem ez alkalommal, hogy Te nekem egykor

azt mondád: olvassam meg azt, a mit én az 1836-iki országgyűlése alkalmával, egyik kerületi ülésben e tárgyban mondtam, és a mit Orosz a »Terra incognita« czimű munkájában megjegyezni kívánt, és hogy azt hasonlitsam össze Világ nevű munkád »Character és bizodalom« czimű szakaszával. Megvallom, hogy az elsőt eddig épen nem olvastam, a Világot pedig nem elegendő figyelemmel forgattam; most bámulva látom, miként Te azt, a mi kettőnknek egyaránti fogalma vala, de a mit én, szokásom szerint, csak oly egyszerűen és szárazon vá-lék képes előadni, minden oldalról kifejtve, oly bőven, oly elmésen és oly kézzelfoghatólag terjesztetted elő; bár munkád-nak ezen szakasza, kivonva, egy kis pénzért árulhatnák, mert ha jobban közre jutna, alig találkozónék nálánál okosabb utasítás.

Azt írod végre, hogy talán jó is volna, ha egymást kölcsönösen segitenénk. Kedves barátom! ily szövetséghez igen hasonlítani, ha én a kertem halásztójában levő kis csónakkal az angol tengeri hatalommal kívánnék frigyet kötni; de ha bár hasonló volna is a kölcsönös segedelem, én azon pályáról, melyen Te még sokáig fogsz fényleni, már végképpen lelép-tem, és befejezván politikai életemet, utolsó napjaimat, menten a magyar irigységtől, nyugodtan és csendben akarom tölteni.

Midőn ezelőtt harminczhárom évvel igen fiatal koromban és kevés tapasztalással léptem föl hazánk törvényhozó tanácsában, csakhamar átláttam, hogy honunk boldogabb jövődjének megalapítására minden mellékes, bár egyébiránt üdvösséges törekedések siker nélkül maradnak mind addig, míg *bukó nemzetiségünk helyre nem áll, és míg néposztályaink oly különböző érdekei jobban egybe nem forrnak*; és bár azt mondják felőlem, hogy ritkán van nunciumom, hogy az instru-ctiómat nem igen olvasgatom és hogy általjában az ország dol-gait csak úgy mulatólag és könnyelműleg kezeltem: mégis, azt tartván: »pluribus intentus minor est ad singula sensus« e dupla főczelt soha szemem elől el nem vesztettem; midőn mások a Siófok és egyéb hozzá hasonló tárgyakat nagy bölcsességgel fejtegetik, mint jó köröszmény, azt gondolám ma-gamban: »quaerite ante omnia regnum coelorum, et reliqua superaddentur vobis.« Keressétek mindenek előtt a mennyek-

nek országát, s a többi ráadásul adatik nektek. — Kitézött kétszeres tervem lépcsőnkénti kifejtésében — megfontolván e tárgyak gyöngye oldalát — fő gondom vala magamat oly helyheztetésbe tenni, hogy midőn egyfelől nemzetem bizodalmit megnyerendem, másfelől a kormányt, törvényes kivánságának előmozdítása által, czéлом pártolására mintegy kényszerítsem. Miképpen és milly sikerrel dolgoztam ezekre nézve, azt Te (kivéven az 1807-iki üdőszakaszt) legjobban tudod. Talán dicsekedés nélkül elmondhatom »quorum pars magna fui.« Midőn az 1807-iki országgyűlésen, még akkor hallatlan melegséggel, azt állítám: hogy a hanyatló nemzetiség helyreállítása sokkal érdekesebb, mint a constitutio fenntartása; minthogy azon esetre, ha mostani zavart alkotmányunk bukának, helyette kedvező környülállások közt talán hamar jobbat is lehetne alkotni, ellenben elenyészett nemzetiségünket többé soha semmi erő létre nem hozhatná »akkori előadásomat feleletre is egyedül Trencsénnek követe tartá méltónak, ki azt: non loquatur talia stulta« szavakkal kimerítőleg megezőfolta. Hátha én akkor mingyárt azt kívántam volna, hogy az eredeti törvény magyar nyelven szerkeztessék, és hogy mindazok nyomban létesüljenek, melyeket azóta okkal módald, lépcsőnként értünk el, bizonyosan, nem lévén még akkor az eszeveszettek elfogadására hazánkban intézet, Bécsben bérlettek volna részemre szállást. És mégis már most nemzetiség a nagy jelszó, mely most azoknak is palástolja ostobaságát, qui latine stulta eloqui nequirent.

Az 1825-ik esztendőben, gondolom jelenlétedben, azt hátorkodám mondani, hogy a körülsánczolt alkotmány mindaddig nem igen leszen biztositva, míg a sánczon belül álló egynehány százezer nemes embernek ostromlására a sánczon kívül hét nyolcz millió bátor földművelő készen fog állani; és hogy azért az adózó nép sorsa könnyebbitéséről kellett gondolkodni. Jól tudod, hogy akkor nekem majd inkább arról kellett gondolkodnom, hogy hol csinálta az ács a nyilást, mert csak úgy omlott reám a »democrata, jacobinus« — hát ha én akkor mingyárt az új urbáriumot, vagy a mostani 7-ik törvényezikk 9-ik szakaszát javaltam volna, vajon nem dobtak volna-e ki az ablakon? és mégis már most a nép sorsa is

nagy jelszó, mely mindenkinek torkából hangzik, de kevésnek szivén fekszik. — Éreztem, mondom, hogy a néposztályok érdekeit, ha egybe nem lehet forrasztani, legalább szorosabban kellekik összekepesolni; ennek elérésére szerettem volna mingyárt a főpapságot, és az oligarchiát egy lépcsővel alább taszítani, de mivel tudtam, hogy ezek ellen még nem lehet boldogulni, kitézött tervem előre haladása végett, igazságosan ugyan, de nem igazságos rendben, a jobbágyoskodó szegény nemességét támadtam meg, és azt az 1825-iki indítványom által adó alá vonván, egy lépcsővel alá taszítottam, ellenben az 1832-ik esztendei, most a 7-ik tez. 9-ik szakaszában foglalt indítványom által, melyet a mult országgyűlésen az amnistiával egyetemben csikartam ki, a jobbágyságot egy lépcsővel feljebb emeltem, és így, ha bár lassan, és nunciium nélkül, mégis talán célirányúlag és sikeresen munkálódtam. Már most a ti dolgok az oligarchiát a középrendü aristocratiával egybe forrasztani, és a városi polgárságot azon pontra emelni, melyen minden műveltebb országban áll, de csak: festina lente, csak okkal móddal; másképp ebben is, úgy mint nemzetiségünk ügyében, káros reactio fog következni, — Te már az egész nemességet, minden különböztetés nélkül, hídván fizetése alá vontad; sapienter! lassu viz partot mos. — Nemzetiségünk dolgát nagyon féltem; a horvátok ön nemzetiségüket nagy áldozatokkal törekednek előmozdítani; a vad ráczok Pesten nemzeti egyesületet alapítanak, a tót vármegyék tót nyelven kezdik a közgyűléseket tartani. Köszönjük mindezeket a mostani oppositio szelid módjának, az erő ellen, hasztalan, csak szeliden és némely politikával lehet győzni. Én az uralkodó házat, vagy legalább annak több tagjait mindég az anyanyelvünkben való jártasságáról dicsértem; én a papságnak, ki nyelvünk terjesztése ügyében legtöbbet tehet, hazafiai buzgóságát magasztaltam; a tótokat azzal, hogy ők eredetükpen magyar nemesemberek, és csak a tót vidékeken nyert donatiók által tótosodtak el, édesgettem, s így burkolva igyekeztem fő czéloomat elérni. Már most hottal dobtak a madarak közé; a kormány fölébredett, s nemzetiségünk iránti buzgóságunkat csak úgy tekinti, mint durva ellenszegülésre és elválásra intézett vágyat; a két szarvu püspökök és velök az egész ka-

tholikus papság, ki eddig anyanyelvünk terjesztését buzgón mozditá elő, azt most már csak úgy tekinti, mint egy vad calvinismusra vezető utat; a horvátok, kik a mult országgyűlése alatt szünetnélküli gúnyok és durva megtámadásoknak tárgyai valának, fűgét mutatnak és nem akarják elhinnihogy ők a magyaroknak szolgái. A galleria csajvalékjának segédlármájával lehet ugyan győzni az országgházi teremben de az ilyen győzedelmek veszedelmet fognak hozni a hazára.

Olvasd meg barátom Göthe költései közt a »Zauberlehrling« című verseket, és talán magad is arra a gondolatra jössz, hogy sokan már nyakig állanak a vízben, és a mult diétán el is buktak volna, ha az amnistia és a 7-ik törvényczikk 9-ik szakasza még jókor nem érkezett volna megmentésükre. Don Carlos azt mondja marquis Posa gyilkosáról: »Das freie Saitenspiel zerbrach in ihren metallenen Händen« — Azért csak halkal, kedves tanítványom! szelidebb módokkal igyekezzetek elérni a két fő czélt, ne hogy megbukjatok. Ha Mária Therézia, ugy a mint kezdette, gyöngéden édesgethette volna még 25 esztendeig a magyart a némethez, aligha még hirünk volna; csak József durva módjának köszönhetjük nemzetiségünk fönmaradását; ergo: historia est magistra rerum;

Az általam indítványozott preferentialis sérelmek közül most az egyik, ha bár nem a leglényegesebb, csakugyan orvosoltatott, t. i. a protestansoknak megengedetett a külső akadémiákra való kimenetel. Il faut manger l' artichaud par feuille.«

A néposztályok egyesítése ügyében tovább mentem, a hadi seregnek a nemzettel való szorosabb összekapcsolása végett a magyar ezredek főtisztjeinek külön előmenetelét (circulatio) az 1830-iki országgyűlésen azzal együtt indítványoztam, hogy a nemzeti ezredek mindegyike az országgyűlésnek, az pedig Ő Felségének a megnemesítésre és jószágokkal való megajándékozásra ajánljon érdemes fő- és altisztet; de ámbár ezen indítványomat a kívánt ujczok megajánlásával akartam elfogadhatóvá tenni, mégis csak rajta kaptak, mert igen kézzelfogható vala czélom. Okosabb lett volna erre nézve is kezdetben kevesebbet kérni; azonban ezúttal az ujczok állítására nézve a sorsozást csakugyan ki-

vívtam, s azzal a népet nem csak leggyalázatosabb erőszakos fogdozástól, hanem egyszersmind sok terhes pénzbeli zsarolástól is megmentettem; s így, barátom, ha bár keveset, de csakugyan mégis tettem annyit, mint kik Wildner után a váltótörvényt dicsően leírták. Ne gondold azonban, hogy én ezekben valamely dicsőséget helyheztetek; átengedem szívesen akárkinek a babérkoszorút; legkisebb gondom is nagyobb annál, mit gondol az együgyű sokaság. Hát nem ugyanazon egyféle ostoba sereg-e, mely tégedet, ki nem csak jeles világgosságot terjesztő írásaid, és országgyűlési előadásaid, hanem valódi tetemes áldozatok által az egész haza örök háliját érdemletted, a Hitel nevű munkád megjelenése után, ország szerint a közgyűlésekben, a 'pesti hid dolgára nézve pepig a mult országgyűlésen annyiszor megtámadott? Így fizet a világ — kurvannya! — élj boldogul.«

Mily erős önérzet, mily független s önálló szellem, de egyszersmind mily keserű és fájo cynismus mutatkozik a divatból kiment, s eltaszított hazafinak ez őszinte soraiban! — Széchenyi kétségkívül csak helyeselheté saját politikájának e vezéreszméit; azonban ő, a ki tudta, hogy alkotmányos országban népszerűség nélkül eredményeket kivívni alig lehetséges, nem hiszem, hogy megnyugvással fogadta volna ezen keserű megvetését a közvéleménynek, mely lett legyen bár méltánytalan s igazságtalan az 1807-iki s 1825-iki Nagy Pált az 1840-iki Nagy Pállal hasonlító ítéletében, végre csakugyan legyőzte s kiszorította nyilvános pályájáról azon erős hatalmas egyéniséget, ki vele megküzdeni bátorzkodott. Hire, neve, emlékezete mindinkább elhalványult. Mindez méltán elkeserítette az öntudatos öreget, s miután magát, kedvencz eszméit s törekvéseit messze tulszárnyalva látta, az ellenzék merészebb modorát nem helyeselte, s ennélfogva követtársaival mind feszültebb s kellemetlenebb helyzetbe jutott, s a tért lábai alól mindinkább elvesztette, az 1840-iki országgyűlés után, melyen még egész bécsi befolyását felhasználta a politikai elitéltek megmentésére, végképen visszalépett a közpályáról, melynek hajnala oly verőfényes s alkonyata oly ködös és borus volt. Ez idő óta Nagy Pál, az egykori vezérférfi, hiányzott Magyarország közéletében, s csak magánkörökben,

olykor a soproni megyegyűléseken hallatá éles bírálatának szavát közügyeink felett, minden politikai pártnak s árnyalatnak juttatva csapásaiból, s az élez és satyra keserű fegyvereivel szurkálva, a mit fonákságnak hitt, — és a költő szerint: »szenelője mellett tépte bajuszát.« A sas, ki egykor, ösztönét követve, ég felé röpült, duzzogva, s felborzult tollakkal, huzta össze magát. Pedig elmondhatá Berzsenyivel, kedves költőjével:

»Partra szállottam, bevonom vitorlám,
A szökek mérget nemesen kiálltam
Sok Charybdisz közt, sok ezer veszélyben
Izzada arezám,
Béke már részem, lekötöm hajómat!«

A forradalom története nem ismeri Nagy Pál nevét; de a reá következő években, midőn szomorú némaság ült a sápadt ajkakon, s a bitófa réme, ésa börtönök büzhödt lehellete elhervasztá az élet virágait: a nem compromittált hazafi bátran szórta élcezi találó nyilait az akkori undorító s egyszerűsmind neveltséges rendszer közegeire, kikkel a megvakult hatalom az elnyomott, a beolvasztásra elég puhának látott országot elárasztá, s kiknek az »Ein Blick« a döblingi betegnek ez oly annyira egésséges elmeműve emelt colosznagyságu emléket, gnyból és átokból összerakva; — az ebfogatokon érkező cseh és galicziai megyebiztosok s adószedők legióira, a szemtelen és kapzsi civilizátor-hadra, melynek kátéjában a számnélküli törvények rövid kivonata csupán e két szóban központosult: »fizessetek s engedelmesskedjetek.« Nem méltó szerep nagy multjához, kétségkívül, de nem ok arra, hogy régi érdemeit a hála legőszintébb érzelmeivel ne méltányoljuk.

Ki előbb Felső Bükön, szüleitől Sopronmegyében öröklött jöszágán lakott, ezentul Pálffy grófi zárgondnoki minőségében, pár évig Pozsonyban élt, élete végső éveit pedig leginkább Inzersdorfbán, Bécs mellett töltötte el, hol régi kortársai több ízben felkeresték, hol Deák Ferencz is, ki őt mindenkor kedvelte s megbecsülte, nem egyszer meglátogatta, s ki mind kettőt ismeri, élénken képzelheti magának a szellemdús társalgást, mely ily alkalmakkal kifejlődött, s csak

azt sajnálhatni, hogy nincsenek memoireok, melyek azt megörökítették volna.

Végre a fáradt öreg Bécsben, 1857-ik évi márt. 26-kán, 80 éves korában, minden megelőző betegeskedés nélkül, gutaütés következtében hagyta el a neki már örömeiket nem adó életet. Márt. 24-kén Wirknerrel s Ambrozy akkori soproni helytartóval beszélgetve, az előbbinek szobájában érte őt a tüdőszélhűdés. A jelenlevők egyszerre ijjedten vevék észre, hogy fejét mellére cresztette, s állapotát előbb alvásnak gondolák, érvágás alkalmaztatott, mire márt. 25-kén jobban lett s öntudatát visszanyerte, azonban másodszor is szélhűdés érte, s erős küzdelem után, tisztelő rokonainak ápoló kezei alatt, 26-kának déli órájában mult ki Bécsben, a Frankfurt városához czimzett vendéglőben, Julius Caesart és Napoleont emlegetve végső phantasiáiban.

Földi maradványai Felső Bükön, a templom előtt általa még életében kijelölt dombos helyen tétettek örök nyugalomra, a hol sirkövére csupán e négy szót kívánta szokott élcezes modorában iratni: »Itt hál Nagy Pál« — mely kívánsága azonban egyszerű élceznek tekintetvén, nem teljesített.

Végig tekintvén ezekben, az idő s alkalomengedte rövidséggel, Nagy Pál életpályáján, jellemezzük még néhány rövid vonással emberi és szónoki egyéniségét. Külseje férfias, erőteljes; termete közép nagyságu; tartása, modora katonás, arcza erős és kemény vonásaival, rendkívül nagy és világos kifejezéses és tüzes szemével, nem szép de megnyerő; — midőn én láttam, már őszhaju s kopasz nagy homloku domborn melle, hatalmas tüdeje, hangja zene és báj nélküli ugyan, de erős, átható; taglejtése egyszerű, természetes, minden erőltetés, túlzottság és affectatio nélküli; szellemének rendkívüli élénksége nem annyira testmozgásában, mint beszédes, mozgékony arcvonásaiban talált kifejezést. Nyelve nem mondható hibátlannak, grammatikailag correctnek; annál kevésbbé ekesnek vagy költőinek; kiejtése soproni hiencesz; de birt azon tehetséggel, hogy rohamos gondolatait, elmés ötleteit, csattanós érveit a legillőbb szavak ruhájába öltöztesse, s eszméinek teljesen világos kifejezést adjon. A könnyűség és tapintat, mely lyel természetes segédeszközöit felhasználni tudta, beszédeit

mentekké tette azon egyformaság- s unalmasságtól, mely annyi parlamenti szónoknál emlékeztet azon igazságra, hogy »minden modor közt legrosszabb az unalmas.« Egyszersmind élces és erős logicus, ki míg fontos okaival meggyőz, ugyanakkor elmés ötleteivel mulattat. Egész egyénisége eredeti és érdekes, és mindenek, ki őt egyszer látta, hallotta, felejtethetlen. Nemes természetének egyik jellemvonása, hogy az országgyűlési ellenkezések kellemetlen benyomásait s haragját soha se vitte ki a magán életbe, s nyájas és szeretetre méltó barátja tudott lenni a politikai ellenfélnek, kit a zöld asztalnál ugyancsak megtépett és szappan nélkül megmosdatott.— Szónoklata mindenkor rövid és világos, a szöveget fején találó, tárgya keretén túl nem csapongó, a dologhoz szorosán nem tartozó szószaporításra s ömlengésekre soha nem tévedő; egyenesen célra vezető. Virágos styl, válogatott szép szavak, a szónoklat művészetének kiszámított használata nem sajátja; ezekre ő nem gondolt soha; elmondta, a mit mondani akart, mindig nyíltan, őszintén; előadása azonban, ha tűzbe jött, mint zápor, sebes és ragadó, alkalom szerint zúzó és sújtó is; igen gyakran élces, de az illem és jó izlés szabályait sohasem sértő, s parlamentellenes személyeskedést nem ismerő. Rögtönzései tele voltak eredeti ötletekkel, meglepő eszmékkal; készülni nem szokott; átengedte magát szelleme szabad szárnyalásának, önként jövő felhevüléseinek; készüllete legfeljebb a tárgyak némi előleges megbeszélésében állott, előre bocsátott társalgás folytán. A classicusokat azonban ismerte és sokszor nagy hatással alkalmazta, s többször igen alkalmoszerűleg idézett úgy a rómaiak, mint a németekből. Olykor, ha a tárgy nagysága hevité, különösen az adózó nép s a nemzetiség érdekeire vonatkozó kérdésekben, midőn a kormány vagy a főrendek makacs ellenzése felgerjesztette haragját s felkorbácsolta véré, szónoklata a mennydörgés erejére emelkedett, beszédei ilyenkor, e száraz és sivár korban, archimedesi gyújtó tükrök voltak, mikkel az ellenség hajóit felperzselé, villámok, melyek a hozzáférhetlennel hitt erősségbe cikázva és dörögve csaptak le.

Egészben véve nem tartozott a tudós, sem az érzedelműs, sem az ékes nyelvű szónokok közé, mint Kölcsey, vagy

Eötvös; nem azon sorban áll, hol a mélyen buvárkodó, alapos tanulmányokkal bíró, beszédekben egy-egy kimerítő cathedrai előadást foglaló Szemere Bertalan, Szalay László vagy Csengery Antal; tudományos, elméleti ismeretei köre nem volt széles és mély, s összesen csak arra terjedt, a mit a neveltetése idejében még igen hiányos iskolákban, talán nem is igen kitünő szorgalommal tanult, s a mi, folytonos eszmecsere s társalgás közben reá ragadt; azontúli olvasása nem volt alaposabb tanulmányozás s buvárkodás, hanem csak könnyed böngészés, töredékes encyclopaedicus izlelgetés, hirlapokból s röpiratokból merített felületes ismeretek, melyekben lapozott, s melyekkel pipára gyűjtött, a mint épen szélsőye hozta magával. Bizonytal nem mélyedt soha sem Smith Ádám, sem Montesquieu és Filangieri tanaiba. Annál többet sajátított el azonban gyakorlati ismeretekből a megyei s köznapi életben, az országgyűléseken, clubokban s az akkori hazai publicistákkal való gyakori s élénk érintkezésben. A mit pedig egyszer hallott s látott, azt éles értelmé azonnal felfogta s erős agyveleje nagy gyorsan feldolgozta, tartalmas emlékező tehetsége pedig soha el nem felejtette. A tudomány s olvasmány hiányát tehát nagy részben pótolta nála a józan s éles ész, könnyű s élénk felfogás, hű emlékezet, átható ítélő erő s mély belátás, kitünő elemző s következtető tehetség, és bizonyos ép és egészséges természetes ösztön, miknél fogva azt, a mire mások sokkal több tudományos készüllettel s gazdagabb eszközökkel képesek nem voltak, játszva végezte el, vele született könnyűségével s bátorságával. Mondják követtársai, hogy sokszor egyegy, előtte csaknem egészen ismeretlen tárgyban, melyet más szakértőbbek által az ülés előtt magyaráztatott meg magának, azonnal oly alaposan s találóan szóllalt fel, hogy oktatói elcsodálkoztak felette, s megvallották, hogy attól, kit pár órával előbb tanítottak, most ők tanúlhattak valami újat s meglepőt.— Ha nem tudott oly teljesen s kimerítőleg elemezni és fejtegetni, mint Deák Ferencz, a logika e nagy mestere, s könnyekre indítani, mint Kölcsey, műelvezetet adni szónoklata által, mint ugyanez és Kazinczy Gábor, de tudott a kellő pillanatban hatni, meggyőzni, sőt olykor elragadni, s mindenkor sikert és eredményt idézni elő

a körülményekhez képest. Nema a merengő költő fájdalmát érezte s érezteté ő, mint az említett magyar-görög böles, antikfejtő Kölceynk; nem is a kimerítőleg, s teljes déli fényben kifejtett nagy igazságok azon nagyszerű, meggyőző hatalmát, mint a mostani országgyűlési többség tiszteletes vezére; nem is a zeneszerű hang s majd édesen behizelgő, majd lázasan izgató ékesszóllás azon varázserejét, melylyel Kossuth rendelkezett; belőle a gyakorlati tapintat józan szava, s a talpra esett rövid, szellemdus érvek s olykor a legtalálalóbb élecek özöne, s ha kellett, a zúzó harag mennydörgése szólt. Talán leginkább Beöthy Ödönnel volt szónoki, de csak szónoki rokonságban a magyar országgyűlések ismertebb alakjai közül; nem tudós professor, sem ékes nyelvű költő és troubadour, hanem támadó s rohanó huszár mindkettő; annak idején a zárt érzékapukat döngető Botond az is, ez is, gúnynak s éleznak fegyverzetével rendelkező ugy Sopronnak mint Biharnak követe, katonás modorú az, mint ez; de Nagy Pál mégis, egészben véve sokkal kiméletesebb a személyek iránt, és sokkal rendezesebb, s míg amaz, a kis orosz lányfő, mindig csak támadó huszár, és örökké vérmes, örökké haragvó, ez nyugodtabb és higgadtabb, s a tekintélyekre s udvariasságra többet adó.

Hogy szónoklata erejének néhány történeti nevezetességű példáit említsem: ki nem emlékezik azon jelenetre, az 1839-iki országgyűlésen, midőn a latin nyelv fenntartását erőszakoló udvari leirat lévén tárgyalás alatt, Nagy Pál, miután a sértett nemzeti érzélem egész hevével oltalmazta a magyar nyelv természetes jogait, egyszerre csak elhallgatott, s azután gúnyos hangon így folytatá: »de hát kérдем mit fog tenni a kormány, ha nem akarunk diákul beszélni? talán katonákat küld a deák nyelv védelmére s puskaesővel és szuronynyal kényszerít azon nyelven beszélni, melyet nem tudunk?» s ekkor felkapott egy tollat, mint katona a puskát, s egyik követtársára irányozva az ártatlan fegyvert, a humor elragadó kifejezésével élénk arczvonásain s legcomicusabb taglejtéssel kiáltott fel »Scis ne latine?» — Kitérő kaczaj tengerébe fult a szerencsétlen leirat, és soha többé fel nem támadott.

Ki nem emlékszik továbbá azon magasztos jelenetre;

midőn 1825-ben a nov. 3-iki kerületi ülésben a magyar akadémia megalapítása forogván szőnyegen, egy követ elragadó szónoklata után, melylyel az ország dúsgazdag nagyjait ezen intézet érdekében hazafiúi áldozatokra ösztönzé, s különösen azt hangsúlyozá, hogy a cél elérésére, a szép szavak s óhajtasok mellett, mint az egykori hadvezér szerint a háborura, három fő dolog kell, t. i. »pénz, pénz és ismét csak pénz,« egyszerre csak fölemelkedett háta mögött egy nagy szemöldű, fiatal, a közéletben akkorig ismeretlen katonatiszt, ki még akkor nem is jól beszélt magyarul, s jószágai egy egész évi jövedelmét, 60 ezer forintot ajánlván fel a m. akadémiára, dicső példájával többeket hasonló áldozattételre buzdíta. Utána jő gr. Károlyi György 40,000, herczeg Batthyány Fülöp 40000, gr. Vay Ábrahám 8000 ftal, s kevés idő alatt 250 ezer forintnál magasb tőke van együtt a régóta sovárogyva óhajtott m. akadémia megalapítására. A megyei követ, kinek lángszavai ez eredményt előidézték, Nagy Pál volt, s a fiatal katonatiszt — gr. Széchenyi István; ugyanaz, ki később, midőn a gyanúsítások keserű pohara megtelt, igazságot szolgáltatott a nemzetiség e hü bajnokának s meghozta érdemeinek az érdemlett koronát.

Ki nem emlékezik haragjának dörgésére, midőn 1834-ben az örökváltság s a jobbágyosztálynak adandó egyéb engedményekről szóló törvény visszavetése alkalmával, tüzes vassal bélyegzé meg az oligarchiát, azon oligarchiát (a szónok szavaival élve), mely aristocratiai alkotmányunk elnyomása által, a népet és nemességet egyaránt megvetve, magát kevélyen az egész nemzet fölibe emelni szándékozik; azon oligarchiát, mely a népet, bár annak nagyobb része neki szolgál, nem védelmezi, mely az 1825-iki országgyűlésen is ellené volt az adóhátralek elengedésének, s a törvénytelenül szedett adó jövőrei beszámításának; azon oligarchiát, mely az adómenyiséget egyre fölemelni törekedik, azon oligarchiát, mely hogy a maga fényűzését s pazarlását folytathassa, a papírpénz értékeszállítása által polgártársai vagyonának nagy részét már elnyelte, s mi ezeknek még megmaradt, azt is elnyelni törekszik; mely a köznemességnek sem barátja, melynek fő célja magát »arrondirozni« mi magyarul körülbe-

lül a nemesség kiirtását jelenti, s mely e czélra oly buzgón törekszik, hogy egyedül Mosony vármegyében, hol a mult század elején 300 nemes családnál még több lakott, jelenleg három alig létezik. Ezen oligarchia, azon meggyőződésben levén, hogy a haza boldogsága egyedül az ő jóllétében fekszik, nem is képes boldognak képzelni oly országot, melyben a családok milliói, törvényes szabadság védelme alatt, állapotuk szerint megelégedve élnek s polgári jóllétnek örvendenek. Ezen oligarchia csak abban helyezi a haza boldogságát, hogy midőn kastélyának ablakaiból kinéz, mindent, mi látkörébe esik, a maga tulajdonának nevezhessen, hogy pálczája előtt mindenki remegjen, mindenki kezét nyalja, és midőn vagy harmincz angol paripával s háromszáz vadászeffel, róka-vadászaton, a szegény adózó vetéseit legázolja, seholse találkozzék oly földmivelő tulajdonos, a ki elég vakmerő legyen az ifju ur lovának kantárát megragadni, s Bürgerrel mondani: Du wärest Obrigkeitt von Gott? Die Gottheit spendet Segen; nein, nicht von Gott bist du, Tyrann!« sat. sat.

Igy tört ki belőle minduntalan a nemes harag, midőn a magas aristocratiát legyező kormány, s kölcsönben a kormányhoz kapaszkodó förendi ház nagy többsége egyegy a jobbgység jóllétére czélzó javaslat, vagy nemzeti törekvés felett meghúzta a halálharangot. Igy p. o. »alacsony piszkosságnak« nevezte, Brougham erőteljes nyelvét használva, azon rendszert, hogy bár a nem-nemes adózó nép az országgyűlésen képviselve nincsen, s az országgyűlések alig-alig tesznek valamit sorsának javítására, a nemes követ urak napi díjait mégis ő fizeti; s ezen arczpirító szegyennek megszüntetése főleg az ő érdeme is. — Egy izben a papság zsarolásairól szólva, azon anecdotával illusztrálta a gunyosan kiszínezett képet, hogy a paraszt fizetni menvén papjához, e kérdést intézte hozzá: ugyan, kedves tisztelendő atyám! nem lehetne-e olcsóbban jutni az idvességhez?« Ismét más alkalommal, azon törvényes helytelenségről beszélve, hogy felségsértési esetekben, az elítéltnek ártatlan gyermekei is vagyont vesznek, így fejezte ki magát egyebek közt: Semmisem alacsonyítja le annyira a királyi méltóságot, mint: hogy miután a kivégzettnek testén levő köntösét s mindent, a mi nála találta-

tik, a bakó, ingatlan vagyonát pedig a király sajátítja el magának; a fejedelem és a bakó osztályos atyafiakká válnak. — Hugo Victorhoz illő kép! s ha valaki nagyon is keményeknek, s drasticusoknak találná az említett kifejezéseket, emlékezzék Brougham szavaira, ki ezt mondá egy alkalommal, úgy hiszem helyesen: »a hol veszély van, ott lármának is kell ienni; mert jobb felköltetni álmunkból, a vészharang által, mint megégni ágyunkban.«

Magánéletéből s jellemére nézve még csak annyit kívánok megemlíteni, hogy kiváló tulajdona volt a lovagiasság s nemeslelkűség; feláldozó testvér, önzéstelen, kész és hű barát; vidám, kedélyes, szeretetreméltó pajtás, a jó asztalnak s vadászatnak kedvelője, vendégszerető, bőkezű; élénksége, vig kedélye, mulattató ötletei s adomái a legkedvesb társalgóvá tették, ezért mindenkitől kedveltetett, és szívesen láttatott; a pedántságot, tartuffei álszent arczfintorgatást és szemmeresztést, affectatiót, kényeskedést s tudákoskodást gyűlölte. A németen kívül, mely az ő korában a dunántúli úri családoknál, fájdalom, házi nyelv volt, és pedig oly mértékben, hogy az egyébiránt hazafias, de a szokás s e részben gondatlan nevelés által, ily helytelenségre kaptott nemesi körök hölgyei csak cselédekkel beszéltek őseik nyelvén, — s melyen ő maga is jobban beszélt, mint hienczes kiejtésű nemzeti nyelvén, — jól értett, beszélt és olvasott francziául, s tökéletesen hatalmában tartotta a latint is, melynek classicusait, különösen Tacitust és Horátzot legiljabb kora óta ismerte, szerette s gyakran és szerencsésen idézte, sőt olykor jó kedvében rögtönözve fordította is, mint többek közt említettű hallottam, hogy a Horátz-féle »Nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus« a mi ebédli szobájának is jellegje volt, ekkép adta át nem ugyan az irodalomnak, hanem a kaczagó baráti körnek: igyunk bort, rugjunk port.« E sok tekintetben könnyelmű, véralkatánál fogva vidám és sokszor még vénkorában is ifjuilag pajzán ember azonban a legszilárdabb, komolyabb s férfiasabb tulajdonokkal, és rendkívüli erélylyel volt ellátva a róla pazarul gondoskodó természettől; s csak önmagának volt rossz gazdája. Bebizonyította ezt úgy nyilvános pályáján, mert követi szereplésének egyik kedvencz

tárgya a birodalom pénzügye volt, — mint gr. Pálffy Ferencz anyagi viszonyainak ügyes és erélyes rendezésében, mely utóbbi miatt sok és nagy, de általa mindig legyőzött kellemtelenségei voltak. — A játszi, könnyelmű külső szín alatt, mely környezetének kedvenczévé tette, büszke daczos jellem is volt ő, nem ugyan azon rút és ostoba kevélységgel telve, mely rendszeren a törpék fellázadása minden ellen, a mi náloknál nagyobb, hanem az önbecsét érző férfi nemes büszkeségével; ki nem fogad el másoktól törvényeket, kivéve az udvariasság apró szabályait.

Befejezem már, tisztelt Akadémia! az önök parancsából s azon jó akaratú szándékomból eredő előadásomat, hogy felsőbbüki Nagy Pálnak, mint ezen m. akadémia igazgatósága tagjának, emlékezetét, bár nem hozzá méltóan, de a legőszintébb kegyelettel megújítsam azon higgadtan bíráló, s az ingatag napi vélemények hullámai által magát ragadtatni nem engedő körben, mely nemzeti lelkesülés s áldozatkészség által teremtett lételét egy és jó részben ama nemes felhevülésnek köszöni, melyet e kitünő szónok nagyhatású felszólalásai szítottak oly erős lángra, hogy az a hideg érczet felolvasztva, gr. Széchenyi és nagylelkű társainál már nem csak szóval, hanem tettekben nyilatkozott s tiszta aranyat öntött a nemzeti nyelv s tudomány oltárára. Ily igazságos és gondolkodó férfiak, mint itt ülnek, nem fogják koruk és saját előhaladottabb eszméik mértékét alkalmazni egy régiebb korra s annak embereire. Nagy Pál kora nem a Kossuth kora volt, az ő költészetét nem Petőfi lantja zengé. Azon idők fia, azon »nagy emberek« társa és szellemrokona volt ő, kiket oly élénk színekben adott át az utókornak néhai Vas Gereben írotársunk derék korrajza, melynek lapjain herczeg Batthyány Lajos, gr. Festetics György, dicső fő uraink, s Kisfaludy Sándor, Berzsenyi, Horváth Ádám, és a keszthelyi Helicon többi költői tündöklének; e költők, kik az ősi dicsőségen, a nemes felkelő sereg látásán lelkesülnek, a koronához s az ősi alkotmányhoz loyális hűséggel ragaszkodnak, s kiknek egyikét, Berzsenyit, a költeményeit átlengő szellem miatt, Döbrentey, nem helytelenül, »magyar közjogi ódaköltőnek« nevezi. Ezeknek volt ő méltó kortársa, ezek nemzeti

törekvéseinek részese, az ébredő század hatalmas munkása, a veszélyezett magyar nyelv s nemzetiség megmentőinek egyike, azon eszméknek, melyekből a szebb jövő, mint éretlen bimbóból a színes és illatos virág, kifejlett, egyik teremtménye s érlelője. Szóval: nagy akkor, midőn nagygyá lenni e téren igen nehéz volt, s nagy épen azért, mert annyi nehézséget kelle leküzdenie s olcsón nem lehetett babérokat szerezni, — és kisebb csak akkor, midőn néhány kevesek nála nagyobakká lettek. — Mi nem fogjuk 'e mértéket helytelenül alkalmazni, s ismerve az eszmék történetének örök törvényeit, nem fogjuk szem elől téveszteni, hogy minden nagy eszmének, mely az idők méhében megszülemlik — mint szabadság, egyenlőség, testvériség, nemzetiség, parlamentarismus sat. — több fejlődési fokozata s ugyanígy időszaka van; — ugymint az első nyilatkozás s fellépés, a kezdeményezés időszaka, mely mindig erős, nehéz küzdelmekkel, félreértésekkel jár; továbbá a módosító s ezért ellenséges visszahatás szaka, azok részéről, kikkel egy úton s egy cél felé indult, de a kik azután tovább akarnak haladni s a cél elérésére más utakat és eszközöket használni; s végre a teljesen megérlelt és szabatosan formulázott eszme felvételése az életbe, midőn az eszközzés közben felmerült ellentétek szeliden elsimulnak, az egyazon célra törekedett, de ütközben összezőrdülő, s egymást elhagyó, mert részint rohamosan siető, részint lassabban haladó s a haladás közben más-más eszközöket használó ellenfelek kibékülnek, és együtt éneklük a diadalmi hymnust. — Nagy Pál, az ébredő korban, bátor kezdeményező s ez időszaknak felejthetlen érdemű hőse volt, és mint ilyen roppant nehézségekkel küzdött; az általa felkarolt s megpendített eszmék tovább fejtsének s új formulázásának időszaka ellentétbe hozta őt, az ugyanazon eszméknek őt túlszárnyaló, gyorsabb lábú s merészebb bajnokaival; ellenségeket s ócsárlókat állított fel ellenébe, kik a küzdelem hevében mármár minden koszorút le akartak tépni fejeéről; de az ugyanazon szent eszmék teljes érettségének s tökéletes formulázásának időszaka, mely harmóniát hoz a zürzavarba s tisztaságot a sértő szinvegyületbe, Nagy Pálnak is meghozza az érdemeitől soha meg nem tagadható s fejéről soha le nem hullandó koszorút.

— Előzzük mi meg ezen eszményi időt, tisztelt akadémia! s ha távol van is tőlünk, Nagy Pált azon magas piedestálra állítani, honnét Széchenyi óriási alakja tekintti át az általa megtermékenyített hazát, s hol egykor még egy két első rendű szónoki s államférfúi nagyság fog állani, kiket én, mint még élőket megnevezni tartózkodom: kell, hogy helyet nyissunk számára a nemzeti pantheon azon részében, hol a most már felszabadult »misera plebs contribuens« nemesszívű barátai, az ősi alkotmányoknak, melyben oly sok életrevaló elem is van, az idegen hatalom, a burocracia s oligarchia ellenében bátor védői, a magyar nyelv s nemzetiség serkentői s ápolói, végre a kitünő, szellemdús szónokok nevei aranybetűkkel lesznek felírva.

Illik hozzánk, tisztelt akadémia! hogy e korban, midőn sokan helyeselve emlegetik, hogy »lejárt a tekintélyek kora« s mi fájdalommal mondhatjuk, hogy »lejáróban van a kegyeletek kora is:« hozzuk meg a *kegyelet* adóját egy *tekintélynek*, minő Nagy Pál volt e század első tizedeiben. Ő jól megérdemlé tőlünk, a magyar akadémia tagjaitól, hogy emléknél gr. Széchenyivel, ki őt mesterének vallá, levett kalappal álljunk meg.

PALUGYAY IMRE

EMLEKEZETE.

KELETI KÁROLY,

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1874. ápril 30-ki ülésén.)

BUDAPEST, 1874.

AZ EGGENBERGER-FÉLE ABAD. KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA.

(Hoffmann és Molnár.)